

Oud worden in de grote stad, een goede keuze?

Een studie naar het geluk van senioren en de rol van de woonomgeving daarin.

Jeroen van den Heuvel

Masterscriptie Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam

Onder begeleiding van: Prof. Dr. Ruut Veenhoven

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Inleiding	5
1.1 Inleiding	5
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	6
1.3 Aansluiting op eerder onderzoek	7
1.4 Opbouw	7
2. Theoretisch Kader	8
2.1 Veronderstellingen over de leefbaarheid van stedelijke woonomgevingen	8
2.2 Veronderstelde en ‘kennelijke’ leefbaarheid	10
2.2.1 ‘Kennelijke’ leefbaarheid	10
2.2.2 Veronderstelde leefbaarheid	10
2.3 Geluk als indicator van ‘kennelijke’ leefbaarheid	11
2.3.1 Het geluksoordeel	11
2.3.2 Meten van geluk	11
2.4 Het nut van onderzoek naar ‘kennelijke’ leefbaarheid	12
2.5 Voorgaand onderzoek	13
3. Methode	15
3.1 Aard van het onderzoek	15
3.2 Data	15
3.3 Effectgrootte	16
4. Stedelijkheid en geluk van senioren: kennelijke leefbaarheid	17
4.1 Hoe gelukkig zijn senioren in Nederland?	17
4.2 Drukt stedelijkheid het geluk van senioren?	18
4.2.1 Sociale situatie	18
4.2.2 Inkomen	19
4.2.3 Participatie	20
4.2.4 Meervoudige variantieanalyse	21
4.3 Is er sprake van urbane malaise?	24
4.3.1 Economische deprivatie	24
4.3.2 Sociale deprivatie	24
4.3.3 Sociaal-culturele deprivatie	26
4.3.4 Deprivatie index	27
4.3.5 Resultaten	28
4.4 Urbane malaise of selectieve migratie?	28
5. De ideale woonomgeving: veronderstelde leefbaarheid	31
5.1 Zijn senioren verhuisgeneigd?	31
5.2 Hoe ziet de gewenste woonomgeving van senioren eruit?	32
5.3 Waarom willen senioren in kleine gemeenten wonen?	34
5.4 Resultaten	35
6. Conclusie	36
6.1 Terugkoppeling naar de probleemstelling en onderzoeksvragen	36
6.2 Terugkoppeling naar het theoretisch kader	37

7. Samenvatting en reflectie	39
7.1 Samenvatting	39
7.2 Reflectie	40
7.2.1 Beperkingen van dit onderzoek	40
7.2.2 Suggesties voor nader onderzoek	40
8. Literatuurlijst en bronvermelding	41
Bijlage A Operationalisering variabelen	43
A1 Geluk	43
A2 Stedelijkheid	46
A3 Senior	49
A4 Inkomen	50
A5 Sociale situatie	52
A6 Participatie	53
A7 Deprivatie-index	55
Bijlage B Output variantieanalyse	58

Voorwoord

Met trots presenteer ik u deze scriptie, die als afsluiting van bijna zes jaar studeren aan de Erasmus Universiteit dient.

Toen ik halverwege 2002 de Erasmus Universiteit binnenstapte, wist ik nog heel weinig van de wereld om mij heen. De vele colleges, onderzoeken, studiereizen en de stage in Zweden hebben daar zeker verandering in gebracht. Voor mijn ontwikkeling als Socioloog, maar ook zeker voor mijn ontwikkeling als persoon, is deze tijd van onschatbare waarde geweest. Een wetenschappelijke kijk op de wereld om mij heen en de vele persoonlijke ervaringen die ik in deze tijd heb opgedaan, neem ik mee naar de volgende uitdaging in mijn leven.

Ik dank als eerste mijn ouders, zij hebben mij altijd gesteund in het volgen van een wetenschappelijke opleiding en hebben ook altijd deze potentie in mij gezien.

Ik dank Hans voor het kritische commentaar op mijn scriptie en de samenwerking bij het afronden van de vele vakken van de Sociologieopleiding.

Ik dank Kirsten, René en Ineke voor de hulp bij het redigeren van mijn scriptie.

Ik dank Mariska, Erik, Lenneke en al mijn vrienden die mij altijd gesteund hebben tijdens mijn opleiding.

Ik dank Prof. dr. Ruut Veenhoven voor de begeleiding en de kritische blik op mijn scriptie. Zonder zijn expertise op dit gebied, was deze scriptie niet voltooid.

Ik dank Prof. dr. Burgers voor zijn kritische commentaar als tweede lezer van deze scriptie.

Ten slotte wil ik de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam bedanken, voor de uitstekende verzorging van de opleiding Sociologie.

Jeroen van den Heuvel

Rotterdam, Oktober 2008

1. Inleiding

1.1 Inleiding

De geboortegolf van kort na de Tweede Wereldoorlog in West-Europa begint anno 2008 zijn maatschappelijke consequenties te tonen. Een groot gedeelte van deze mensen zal binnen afzienbare tijd de pensioenleeftijd gaan bereiken en zal onderdeel uit gaan maken van een vergrijzend Nederland. De groei van deze bevolkingsgroep heeft als gevolg dat er in grotere mate rekening gehouden moet worden met de leefsituatie van senioren in het algemeen. De leefsituatie van senioren roept daarom vragen op als: ‘Waar gedijt deze bevolkingsgroep het beste?’ en ‘Wat zijn de wensen van deze bevolkingsgroep omtrent hun directe leefomgeving?’

Afhankelijkheid van de woonomgeving

Naarmate mensen ouder worden, veranderen er een aantal zaken in de leefsituatie. Door het verouderingsproces loopt de fysieke gesteldheid van senioren terug. Daarnaast neemt het aandeel vrije tijd fors toe door de pensionering en is het inkomen voor de meeste senioren in ieder geval tegen het minimum gedekt.

Deze ontwikkelingen in het leven van senioren hebben gevolgen voor de leefsituatie en de eisen die gesteld worden aan de woonomgeving.

De fysieke gesteldheid van senioren zorgt bijvoorbeeld voor een vermindering van de mobiliteit van senioren. Een groot gedeelte senioren is om die reden gebonden aan de directe woonomgeving, ze kunnen immers niet op eigen kracht en met eigen middelen de woonomgeving verlaten. Deze gebondenheid brengt voorts met zich mee, dat men voor de sociale contacten ook vaak van de directe woonomgeving afhankelijk is. De sociale contacten buiten de woonomgeving zullen op andermans initiatief tot stand moeten komen. Een goede leefsituatie is voor deze groep mensen dus in redelijke mate afhankelijk van de sociale en fysieke kwaliteit van de woonomgeving.

In welke woonomgeving gedijen senioren het best?

De afhankelijkheid van senioren van hun woonomgeving wekt de suggestie dat de ene woonomgeving meer geschikt is voor senioren, dan de andere. De sociale en fysieke eigenschappen van verschillende woonomgevingen lopen vooral uiteen, als men deze woonomgevingen onderscheid op stedelijkheid. De grote steden in de Randstad staan bijvoorbeeld niet bekend om hun hechte gemeenschappen, terwijl het platteland in de publieke opinie vaak een ‘gezellig karakter’ krijgt toegedicht. Steekwoorden die bij de grote steden in veel literatuur gevonden worden, zijn vooral anonimiteit en individualiteit. Als men de publieke opinie over de minder stedelijke gebieden onderzoekt, hebben termen als ‘gemeenschap’ en ‘sociale controle’ vooral de overhand.

Zoals in hoofdstuk 2 zal blijken, ziet men ook in de wetenschappelijke literatuur de stad als een broedplaats van anomie en individualiteit (Wirth, 1938). De sociale banden worden zwakker geacht in de stad, dan op het platteland en de gemoedelijkheid van kleine gemeenschappen wordt in de publieke opinie opgevat als een belangrijke factor van geluk. De anonimiteit van de stad wordt daarentegen getypeerd als ‘urbane malaise’ en zou door de lage sociale participatie een negatieve invloed uitoefenen op de tevredenheid van senioren met hun leven. Anderzijds zouden senioren op het platteland ongelukkiger kunnen zijn, vanwege het lage voorzieningenniveau in hun gemeenschap en de ‘veilige sleur’ waarin zij zich zouden

kunnen bevinden. Verschillende woonomgevingen, brengen verschillende voor- en nadelen met zich mee. Het platteland en de stad, beiden uitersten op een spectrum van stedelijkheid van de woonomgeving, hebben beide push- en pullfactoren voor senioren. Dit onderzoek tracht een einde te maken aan de gebrekkige kennis op dit gebied.

Waar wonen senioren het liefst?

Behalve het geluk zoals dat ervaren wordt door senioren, zal er in deze studie ook stil worden gestaan bij de voorstellingen die senioren hebben van een ideale woonomgeving.

Woonvoorkeuren, oftewel de ideeën die men heeft over waar men het meest gelukkig zou zijn, kunnen verschillen van de situatie waarin de desbetreffende senioren zich op dat moment in bevinden. De mens is constant bezig zijn eigen toekomst te voorspellen en scenario's door te denken, om op die manier het geluk te maximaliseren. Mensen hebben gefundeerde ideeën over wat hen gelukkig zou kunnen maken en hoe ze dat kunnen bereiken. Net als de meeste levende organismen zoeken mensen naar de meest leefbare biotoop om zich te vestigen. Zodra men ongelukkig is in een bepaalde leefomgeving, zoekt het organisme naar een meer leefbare biotoop om zich te kunnen vestigen. Als we dit koppelen aan de stedelijkheid van de woonomgeving, kunnen senioren een gewenste stedelijkheid van de gemeente hebben. Zo kunnen senioren uit de stad denken dat zij in de minder stedelijke omgeving beter op hun plaats zijn, omdat zij denken gelukkiger te zijn als ze sterke banden hebben met de naaste omgeving. Het gemoedelijke imago van de minder stedelijke omgeving trekt de interesse van senioren uit de stad die hun woonomgeving aan het reflecteren zijn. Omgekeerd zouden senioren in de minder stedelijke gebieden de stad idealiseren, omdat zij daar hun culturele behoeften makkelijker zouden kunnen bevredigen. Het voorzieningenniveau in de stad, is zeker voor gepensioneerde senioren, een aantrekkelijk aspect van de stedelijke woonomgeving. De voorstellingen die senioren hebben van de gewenste woonomgeving, zijn van belang om te kijken naar het verschil tussen 'veronderstelde leefbaarheid' en 'kennelijke leefbaarheid'. Mocht stedelijkheid van de woonomgeving een belangrijke factor zijn in het geluk van senioren, dan zou deze scriptie een informatiebron kunnen zijn voor senioren, die hun leefsituatie willen verbeteren.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

De invloed van de woonomgeving op het geluk van senioren en de voorkeuren voor de woonomgeving die diezelfde senioren hebben, zijn onderwerp van deze studie. De vraagstelling waar dit onderzoek antwoord op tracht te vinden is:

Is er sprake van een verschil in geluk onder senioren, als men deze onderscheidt op de stedelijkheid van hun woonomgeving?

Om de hoofdvraag substantieel te kunnen beantwoorden zijn er drie onderzoeksvragen opgesteld.

De eerste onderzoeksvraag heeft als functie de aspiraties en idealen van senioren, met betrekking tot hun woonomgeving, tegen elkaar af te zetten:

Onderzoeksvraag 1:

Sluiten de voorstellingen van senioren bij hun ideale woonomgeving aan op de gebleken voorwaarden voor geluk?

De tweede onderzoeksvraag richt zich op de voorstellingen van senioren over een gelukkige woonomgeving.

Onderzoeksvraag 2:

Welke voorstellingen hebben senioren bij een ideale woonomgeving?

De derde en laatste deelvraag richt zich op de daadwerkelijke invloed van stedelijkheid van de woonomgeving op het geluk van senioren.

Onderzoeksvraag 3:

Is stedelijkheid van de woonomgeving een factor in de verklaring van geluk van senioren?

1.3 Aansluiting op eerder onderzoek

Een zeer recent onderzoek naar de relatie tussen stedelijkheid van de woonomgeving en kwaliteit van leven, van drs. B. van Dijk (2007), is in zekere zin de inspiratie voor dit onderzoek geweest. De relatie tussen stedelijkheid van de woonomgeving en kwaliteit van leven is in het onderzoek van van Dijk uitgebreid onderzocht onder de gehele populatie. Om deze relatie verder uit te diepen, door dit naast de veronderstellingen van ideale woonomgevingen te leggen en toe te spitsen op senioren, is er voortgeborduurd op dit onderzoek. Om deze onderzoeken aan elkaar te koppelen en vergelijkbaar te maken, is er bewust gekozen voor een overeenkomende operationalisering van variabelen die in beide onderzoeken voorkomen. In de bijlage met de operationalisering van de variabelen, staat vermeld welke variabelen overeen komen met het onderzoek van van Dijk.

1.4 Opbouw

In hoofdstuk 2 zal de bestaande literatuur verkend worden en zal er een aanzet gegeven worden tot theorievorming over dit onderwerp.

Hoofdstuk 3 zal de methodologie omvatten en is bedoeld om de onderzoeksopzet en -technieken helder te maken. Hoofdstuk 4 zal de analyse op stedelijkheid en het geluksoordeel van senioren weergeven en Hoofdstuk 5 zal de analyse op de ideale woonomgeving van senioren weergeven. Als hoofdstuk 6 zit in deze scriptie de conclusie gesloten. In de slotbeschouwing (hoofdstuk 7) zullen de beperkingen van dit onderzoek worden geformuleerd en zullen er suggesties gedaan worden voor verder onderzoek op dit gebied. De literatuurlijst is als achtste hoofdstuk bijgesloten. In de bijlage kunnen tot slot de operationalisering van de variabelen en de output van de variantieanalyse gevonden worden.

2. Theoretisch Kader

2.1 Veronderstellingen over de leefbaarheid van de stedelijke woonomgeving

Zoals in de inleiding aan de orde is gekomen, verschillen woonomgevingen op diverse aspecten. In dit hoofdstuk zal de bestaande literatuur over de leefbaarheid van de stedelijke woonomgeving onder de loep genomen worden. Met algemene leefbaarheid wordt in dit onderzoek de aantrekkelijkheid van de woonomgeving voor haar inwoners bedoeld. Een verdere uitsplitsing van het begrip leefbaarheid, zal in paragraaf 2.2 verder uiteengezet worden.

De opvatting dat men gemiddeld gezien gelukkiger is in een minder stedelijke omgeving, is ook onder wetenschappers een wijdverbreide opvatting. Al in 1938 beweerde Louis Wirth in zijn essay *'Urbanism as a way of life'* dat de structuur van de stad onvermijdelijk leidt tot een individualisering van de gemeenschap en daardoor vervreemding en anomie in de hand werkt.

'Whereas, therefore, the individual gains, on the one hand, a certain degree of emancipation or freedom from the personal and emotional controls of intimate groups, he loses, on the other hand, the spontaneous self-expression, the morale, and the sense of participation that comes with living in an integrated society' (Wirth, 1938:12-13)

Het stadsleven op zich zou volgens Wirth leiden tot het verlies van moraal, maatschappelijke participatie en zelfexpressie en zou op die manier anomie bewerkstelligen. Kleinere gemeenschappen in de minder stedelijke omgevingen zouden deze kenmerken wel hebben en zouden dus niet de anomie en malaise kennen zoals deze in de stad heerst.

Naast de sociale organisatie van de stad als causale factor, wijst Wirth ook op de menselijke natuur als factor in het stadsleven: *'To a greater or lesser degree, therefore, our social life bears the imprint of an earlier folk society'* (Wirth, 1938:3). Wirth stelt dat de 'recente' industrialisering en verstedelijking nog niet heeft gezorgd voor 'urbane persoonlijkheden' en dat de huidige stedelingen, oorspronkelijk afkomstig van het platteland, nog een sociaal leven hebben met een zeer 'landelijk' karakter. De 'imprint' waar Wirth het over heeft, verwijst ook naar de menselijke natuur; de mens heeft zich miljoenen jaren lang in groene ruimtelijke gebieden ontwikkeld en daardoor zouden de menselijke zintuigen niet geschikt zijn voor zeer dichtbevolkte gebieden (zie ook Maddox, 1982).

Urban Malaise

De romantische term 'malaise' refereert aan de onvermijdelijke consequentie die de structuur van de stad zou hebben op het geluk van de mensen in de stadsgemeenschap. Claude Fisher, de bedenker van de term 'urban malaise', refereert met deze term vooral aan de slecht leefbare situatie in de grote steden. In zijn onderzoek (1973) valt echter geen empirische basis te vinden voor het bestaan van een primair effect van het stadsleven op het geluk van de inwoners. Daarnaast worden er in verschillende onderzoeken naar de leefbaarheid in de stad de onhoudbaarheid van de theorieën van Louis Wirth en Claude Fisher aangetoond¹. De theorieën van Louis Wirth en Claude Fisher worden in dit onderzoek gebruikt om aan te geven welke beelden er over de leefbaarheid van stedelijke gebieden in Nederland heersen.

¹ Zie: Herbert Gans: "Urbanism and Suburbanism as Ways of Life (1968)

Urbane malaise bestaat dan vooral in de collectieve antipathie over het stadsleven, zoals Fisher aangeeft:

'Collected survey data suggest that people generally desire to live in communities smaller than the ones in which they presently reside' (Fisher, 1973:222).

Deze collectieve antipathie is in zekere zin het vertrekpunt van deze studie, omdat de publieke voorkeur voor het landelijke leven nog steeds lijkt te prevaleren².

Social Cage

Een theorie die tegengestelde veronderstellingen opwerpt, is de theorie van de 'social cage' (Maryanski & Turner, 1992). Individualiteit en zwakkere banden, volgens Wirth kenmerken van stedelijke gebieden, zijn volgens Maryanski en Turner juist hetgeen de mens evolutionair gezien het meest geschikt voor is. Maryanski en Turner onderzochten de menselijke aard en hoe deze zich door de verschillende maatschappijtypen heen heeft geëvolueerd. Volgens hen was er in de vroege jagers- en verzamelaarsgemeenschappen sprake van een ongebondenheid aan een bepaald gebied en een individuele vrijblijvendheid. Door de opkomst van de agrarische samenlevingen is de mens tegen zijn natuur in gebonden geraakt aan een gebied, zoals Maryanski en Turner al aangeven:

'We have viewed social evolution as a caging process because it has involved enclosing and repressing humans' most basic (let us use the word) "instincts" for individualism, autonomy and freedom.' (Maryanski & Turner, 1992:166)

Naast het onderdrukken van de menselijke instincten voor vrijheid en individualiteit, zorgde de overgang naar een agrarisch samenlevingstype³ voor het ontstaan van sterkere banden. Als men aan een gebied gebonden was, was men dus ook gebonden aan de mensen die ook aan dat gebied gebonden waren. Dit resulteerde in sterkere banden.

Deze 'gemeinschaft-achtige samenlevingen' (Veenhoven, 1999:7) werden nog meer ingebed in de gehele samenleving door nieuwe zaken als bezit en erfrecht. Deze zaken maakten banden voor het leven noodzakelijk en zorgden voor een dwingende moraal (Veenhoven, 1999:7). Deze gebondenheid stopte de mens in een 'sociale kooi'.

Met de komst van de industriële samenleving en de vrijheid van werkkeuze, is de kooi voor veel mensen opengegaan en is de mens minder afhankelijk geworden van het gebied waar ze geboren zijn en de sociale omgeving die daarbij hoort. Volgens Maryanski en Turner ligt het in de aard van de mens om dan naar de stad te trekken en haar individualiteit te herstellen.

De theorie van 'urbane malaise' kent dus een tegengesteld vertrekpunt dan de studie van Maryanski & Turner. Waar Claude Fisher met zijn term 'urbane malaise' uitgaat van een collectieve antipathie tegen de stad en haar anonieme individualiteit, verwachten Maryanski en Turner een menselijke drang naar individualiteit en ongebondenheid. Alhoewel de agrarische samenleving als dominante manier van bestaan is verdwenen, is er in de minder stedelijke gebieden en het platteland nog steeds sprake van een sterkere informele sociale

² Dit geldt in ieder geval voor de meest stedelijke gebieden in de wereld: Noord-Amerika en West-Europa

³ Of zoals Maryanski en Turner spreken van horticulturele samenlevingen, waar men flora en fauna domesticeert voor eigen gebruik

participatie⁴ en in de zeer stedelijke gebieden is er sprake van individualiteit en een minder sterke informele sociale participatie.

2.2 Veronderstelde en 'kennelijke' leefbaarheid

Een woonomgeving kan goede voorwaarden scheppen voor een vruchtbaar bestaan van haar inwoners, maar toch onderdak bieden aan ongelukkige mensen. Deze tegenstelling vloeit voort uit het verschil tussen veronderstelde leefbaarheid en 'kennelijke' leefbaarheid. Ruut Veenhoven schrijft in zijn oratie 'Leefbaarheid van landen' (1996) dat de leefbaarheid van een woonomgeving of samenleving gemeten kan worden aan de aanbodzijde van de woonomgeving of aan de uitkomsten van tevredenheid bij de inwoners.

2.2.1 'Kennelijke' leefbaarheid

Als men spreekt over leefbaarheid, gemeten aan de uitkomsten van het leven van de inwoners van een bepaalde woonomgeving, dan spreekt men over 'kennelijke leefbaarheid'. Veenhoven schrijft hierover:

'Als mensen goed gedijen kan er niet al te veel mis zijn met de maatschappij waarin zij leven; dan is die samenleving klaarblijkelijk leefbaar. Ik spreek in dat verband dan ook van 'kennelijke' leefbaarheid'. (Veenhoven, 1996:9)

Een woonomgeving die gezonde en gelukkige mensen herbergt, is kennelijk een leefbare woonomgeving. De 'kennelijke' leefbaarheid kan dan ook gemeten worden door te kijken naar hoe gelukkig en gezond de mensen in die omgeving zijn. Als senioren goed gedijen in een samenleving, dan is er sprake van een goede gezondheidsstandaard en een positief geluksoordeel. Hoewel gezondheid en geluk dichtbij elkaar liggen en elkaar wederzijds beïnvloeden, zijn het twee afzonderlijke indicatoren van de leefbaarheid van een woonomgeving. In dit onderzoek zal de 'kennelijke' leefbaarheid van de woonomgeving primair gemeten worden door te kijken naar het geluksoordeel van de respondenten.

2.2.2 Veronderstelde leefbaarheid

Naast het kijken naar de uitkomsten van het leven in een woonomgeving, kan men ook kijken naar wat een woonomgeving te bieden heeft. Men kijkt dan naar de voorzieningen en voorwaarden die een woonomgeving schept. Materiële welvaart, sociale gelijkheid, individualiteit en vrijheid kunnen zulke voorwaarden zijn die een woonomgeving kan bieden. Wat een samenleving leefbaar maakt, is voor een gedeelte onomstreden en voor een gedeelte open voor speculatie. Ruut Veenhoven verwoordt dit als volgt:

'Iedereen ziet wel dat een samenleving een minimum aan bestaanszekerheid moet bieden in de vorm van voedsel, behuizing en rechtsbescherming (...) Over de minder evidente voorwaarden zijn echter verschillende opvattingen in omloop, onder meer over de mate van 'zekerheid' die een samenleving moet bieden...' (Veenhoven, 1996:12)

Het voorstellen van een ideale woonomgeving is dus een zeer persoonlijke aangelegenheid en lastig te vatten als een geaggregeerd concept van leefbaarheid. Hoewel de meeste senioren voedsel en onderdak zeker aan hun ideale leefomgeving zullen toevoegen, zal de ene graag zien dat er een bepaalde mate van rust aanwezig is, en zal de andere een flinke levendigheid

⁴ zie ook: van Dijk (2007)

aan zijn ideale woonomgeving toe willen voegen. Deze minder evidente voorwaarden voor leefbaarheid maken het dus lastig om tot een geaggregeerd concept van leefbaarheid te komen.

In de volgende paragraaf zullen de veronderstellingen m.b.t. geluk aan de orde komen.

2.3 Geluk als indicator van ‘kennelijke leefbaarheid’

Zoals in de vorige paragraaf is gebleken, is de ‘kennelijke’ leefbaarheid van de woonomgeving voor een belangrijk deel af te meten aan de mate van geluk van haar inwoners. Het geluksoordeel van respondenten is een concept wat verheldering eist alvorens het gebruikt kan gaan worden. Hoe komt men tot een geluksoordeel? En hoe kan geluk gemeten worden? Deze vragen zullen in deze paragraaf aan de orde komen.

2.3.1 Het geluksoordeel

Het nastreven van geluk is voor veel mensen de motor van het leven. Maar wat streven zij dan precies na? Geluk lijkt op het eerste gezicht een abstract concept en aan subjectiviteit onderhevig. Ruut Veenhoven gebruikt de volgende omschrijving van geluk in zijn onderzoek:

‘Enduring satisfaction with one’s life-as-a-whole is called ‘life-satisfaction’ and also commonly referred to as ‘happiness’ and as ‘subjective wellbeing’. I do use the word happiness in this meaning’. (Veenhoven, 2006:5)

Levensvoldoening is de term die volgens Veenhoven het dichtste bij (subjectief) geluk komt. Deze levensvoldoening is een subjectieve evaluatie van het leven als geheel en kan onderscheiden worden in ‘overall geluk’ en ‘componenten van geluk’ (Veenhoven, 2006:6). Overall geluk is de waardering van het leven in het geheel en bij deze beoordeling kunnen mensen putten uit grofweg twee bronnen (componenten). Enerzijds kunnen mensen hun geluksgevoel in hun leven als graadmeter nemen en anderzijds kunnen mensen hun leven toetsen in de mate waarin ze aan hun eigen eisen en aspiraties hebben voldaan. Met andere woorden kan er gezegd worden dat een mix van affectieve ervaring en cognitieve vergelijking het overall geluksoordeel bepaalt van de mens.

2.3.2 Meten van geluk

Het subjectieve geluksoordeel kan enkel gemeten worden door er in een enquête direct naar te vragen. Een wetenschapper kan een respondent niet beoordelen op zijn geluksoordeel, door de persoon te observeren. Doordat het geluksoordeel een subjectieve aangelegenheid is en enkel vastgesteld kan worden door er naar te vragen, krijgt onderzoek naar geluk een arbitraire connotatie. Want weten mensen wel wat geluk precies inhoudt? Is er dan geen sprake van sociaal wenselijke beantwoording? Is geluk niet gewoon een cultureel afhankelijk gedachtespinsel? En de belangrijkste vraag: Kan geluk wel gemeten worden, met al deze twijfels?

Ruut Veenhoven (1998) heeft onderzoek gedaan naar de meetbaarheid en vergelijkbaarheid van geluk en heeft de bestaande twijfels over geluksonderzoek getoetst aan de werkelijkheid.

Ten eerste heeft Veenhoven onderzocht of mensen niet zomaar wat roepen, als naar hun geluksoordeel wordt gevraagd. Kennen mensen hun geluk? Door te kijken naar de bekendheid van het begrip, de frequentie van geluksbeoordeling, spontaniteit van de beantwoording,

samenhang met indicatorvariabelen en de constantheid van de beantwoording, concludeert Veenhoven dat mensen bekend zijn met het begrip geluk (zie: Veenhoven, 1998).

Ten tweede onderzocht Veenhoven of de beantwoording adequaat is en of er geen sprake is van een hoog sociaal-wenselijkheidsgehalte bij de beoordeling van geluk. Door te onderzoeken of men de vraag begrijpt en hoe men de vraag interpreteert, is gekeken of men ook daadwerkelijk adequaat rapporteert over het eigen geluksoordeel. Men blijkt over het algemeen de vraag te begrijpen zoals hij bedoeld is en er treden geen schokkende interpretatieverschillen tussen groepen op. Over de sociale wenselijkheid van de beantwoording kan nog weinig gezegd worden, omdat het onderzoek hiernaar in de kinderschoenen staat (zie: Veenhoven, 1998).

Ten derde heeft Veenhoven onderzocht of de kritiek dat geluk ‘maar een idee’ is en dus variabel is naar de denkbeelden die erover bestaan. Deze culturele afhankelijkheid blijkt niet te kloppen, naarmate men gaat kijken naar de correlatie tussen geluk en enkele determinanten van geluk. Deze correlaties blijken door culturen heen te bestaan en duiden op een universeel begrip van geluk. Dat heeft als consequentie dat verschillen in geluk ook daadwerkelijk verschillen in geluk zijn en niet verschillen in denkbeelden over geluk (zie: Veenhoven, 1998).

De beschouwing van Veenhoven over de meetbaarheid en vergelijkbaarheid van geluk door samenlevingen heen, maakt duidelijk dat het grootste gedeelte van de twijfels over geluksonderzoek ongegrond zijn en dat onderzoek naar geluk wel degelijk adequaat en wenselijk is.

2.4 Nut van onderzoek naar ‘kennelijke’ leefbaarheid

De ‘kennelijke’ leefbaarheid, als omschreven in paragraaf 2.2.2, zegt iets over de invloed van de woonomgeving op de levensresultaten van haar inwoners. Het is van belang om te weten waar en in welke mate bepaalde geluksoordelen zich concentreren, om op die manier een aanzet tot verbetering van de leefbaarheid te geven. Naast het aanwijzen van eventuele probleemgebieden, dient het onderzoek naar ‘kennelijke’ leefbaarheid nog een doel. Mensen blijken namelijk slecht in staat om hun geluk te voorspellen. Gilbert schrijft hier in zijn boek ‘Stumbling on Happiness’ het volgende over:

‘Our ability to project ourselves forward in time and experience events before they happen enables us to learn from mistakes without making them (...) And yet, as impressive as it is, our ability to simulate future selves and future circumstances is by no means perfect’ (Gilbert, 2006:262-263)

Volgens Gilbert gebruiken mensen hun verbeelding om ideale omstandigheden te scheppen in de toekomst, maar zijn ze hier niet capabel genoeg voor. De ideale omstandigheden waarin men denkt gelukkig te zijn, zijn vaak gebaseerd op emotionele ervaringen die zeer vertekend opgediend worden in de hersenen.

‘Our memory for emotional episodes is overly influenced by unusual instances, closing moments, and theories about how we must have felt way back then, all of which gravely compromise our ability to learn from our own experience.’ (Gilbert, 2006:232)

Mensen zijn in staat om blindelings op hun eigen emotionele geheugen te vertrouwen als het gaat om wat men denkt dat gelukkig maakt. Dit geheugen is dermate vertroebeld, zoals Gilbert hierboven aangeeft, dat de voorspelling van geluk daar de verkeerde richting op gaat.

Als men dit vertaalt naar de leefbaarheid van de woonomgeving in relatie tot het geluk van senioren, dan kan men stellen dat de 'kennelijke' leefbaarheid als handvat moet dienen voor senioren die hun levenssituatie willen verbeteren. De veronderstelde leefbaarheid van een woonomgeving, is zoals Gilbert aangeeft, te vertroebeld om op af te gaan. Het doorgaande proces van vertekening in het emotionele geheugen en daarom ook in het voorstellingsvermogen, stuurt senioren de verkeerde richting op. Dit onderzoek naar de 'kennelijke' leefbaarheid van verschillende woonomgevingen, zou als leidraad kunnen dienen voor 'gelukszoekers'.

2.5 Voorgaand onderzoek

Voortbouwend op de vermeende urbane malaise, zoals omschreven in paragraaf 2.1, zouden oudere stedelijke bewoners nog meer last moeten hebben van de stedelijke sociale structuur. Senioren zijn meer dan andere mensen afhankelijk van sociaal contact voor het realiseren van een gelukkige oude dag. Op enkele uitzonderingen na zijn senioren niet meer actief op de arbeidsmarkt en hebben zij geen schoolgaande kinderen meer. Er is dus een overvloed aan vrije tijd. De vermeende anonimiteit van de stad, zoals door Wirth gesteld, zou dan voor senioren een nog drastischer effect hebben op de subjectieve kwaliteit van leven.

Een onderzoek naar de wetenschappelijke literatuur op het gebied van het geluk van senioren geeft echter geen eenduidig verband tussen stedelijkheid van de woonomgeving en de tevredenheid met het leven in het algemeen. Hynson (1975) vindt een negatief verband tussen geluk en stedelijkheid van de gemeente, maar dit verband wordt vervolgens door Sauer, Sheehan en Boymel (1976) verworpen als schijnverband. Bij het betrekken van andere variabelen als gezondheid, ras en inkomen bij het onderzoek, degradeert het verband tot een onsignificant niveau. Andere studies vinden geen correlatie tussen geluk en stedelijkheid van de gemeente (Edwards & Klemmack, 1973; Lawton *et al.*, 1975) als het gaat om senioren.

De studies van Lawton *et al.* (1975) en Hynson (1975) vinden echter wel een verband tussen de stedelijkheid van de gemeente en de informele sociale participatie van senioren en verklaren dat als volgt:

'It may be the anonymity and social overload effects of large-community life (...) that are responsible for the lower participation in cities. This interpretation is consistent with the finding (...) that the friendship criterion is also higher in small cities' (Lawton *et al.*, 1975:605)

Deze Wirthiaanse verklaring voor de lagere sociale participatie in de steden, is veel te vinden in de wetenschappelijke literatuur als het gaat om het levensgeluk van senioren in verschillende woonomgevingen. Verschillende studies komen tot dezelfde resultaten als Lawton *et al.* (1975) en Hynson (1975) en vinden een hogere concentratie van sociale contacten onder 'plattelandssenioren'.

Gary Lee en Marie L. Lassey (1980) geven aan dat het van belang is om te onderzoeken of de frequentie van de sociale contacten van senioren op het platteland wel degelijk leidt tot een grotere tevredenheid met het leven.

'The most important task to facing gerontologists (...) is to ascertain what factors promote higher life satisfaction and morale among the rural elderly, in spite of countervailing forces from such factors as income and health which favor the urban elderly' (Lee & Massey, 1980:68-69)

Senioren in de stad hebben volgens Lee en Lassey een groter voorzieningenniveau en een hoger inkomen tot hun beschikking dan senioren op het platteland. Andere factoren, zoals sociale participatie er één is, zouden voor het geluk op het platteland moeten zorgen.

Deze onderzoeken in de Verenigde Staten van de jaren '70 en '80 brengen geen direct verband tussen stedelijkheid van de woonomgeving en geluk naar voren. Onderzoeken in Nederland komen tot eenzelfde conclusie, het verband tussen stedelijkheid van de woonomgeving en het geluksoordeel van senioren loopt volgens de literatuur ook in Nederland via andere variabelen.

Het SCP heeft in 2004 onderzoek gedaan naar de tevredenheid met de woonomgeving onder senioren, door deze uit te splitsen naar stedelijkheid van de woonomgeving. De conclusie van het onderzoeksrapport is, dat senioren overwegend positief zijn over hun woonomgeving, maar dat degene die negatief zijn, hun ontevredenheid baseren op het gebrek aan sociale kwaliteit⁵ van de woonomgeving (Kullberg & Ras, 2004:63). Het gebrek aan sociale kwaliteit komt volgens Kullberg en Ras vooral voor in de sterk stedelijke woonomgevingen en op die manier wordt het verband tussen tevredenheid met de woonomgeving en stedelijkheid van de woonomgeving indirect verklaard. Zonder gebrek aan sociale kwaliteit, scoren alle woonomgevingen even hoog.

Naast de invloed van de sociale kwaliteit van de woonomgeving op de tevredenheid van senioren met die woonomgeving, constateren Kullberg & Ras dat men in de stedelijke woonomgevingen over het algemeen minder waarde hecht aan sociale contacten, dan de senioren in de minder stedelijke woonomgeving. Sociaal kapitaal is voor senioren in de stad minder van invloed op het geluksoordeel, dan dat het is voor senioren in de landelijke milieus.

Hoewel tevredenheid met de woonomgeving niet hetzelfde is als geluk, zou er ook bij de relatie tussen geluk en stedelijkheid van de woonomgeving een indirect verband kunnen worden geconstateerd, door verschillende variabelen in het onderzoek te betrekken.

⁵ Sociale kwaliteit wordt afgemeten aan de contacten met buurtgenoten en de saamhorigheid in de buurt.

3. Methode

3.1 Aard van het onderzoek

Het onderzoek dat deze scriptie omvat, is van kwantitatieve aard. Er is gekozen voor deze opzet omdat het een grote groep respondenten betreft, die bovendien door heel Nederland verspreid zijn. Statistisch onderzoek zou voor deze vraag iets kunnen zeggen over de situatie in Nederland.

3.2 Data

Dit onderzoek maakt gebruik van het databestand POLS van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het Periodiek Onderzoek LeefSituatie, vanaf nu afgekort als POLS, wordt sinds 1997 in de vorm van een survey gehouden onder gemiddeld 30.000 aselect gekozen respondenten per jaar. Voor dit onderzoek zijn het basis bestand van POLS en de module Wonen, die aan het basisbestand is gekoppeld, van belang. Tussen 1998 en 2000 is er naast de basisvragenlijst een vragenlijst m.b.t. de woonsituatie voorgelegd aan de respondenten en kan er dus onderzoek worden gedaan naar verbanden tussen zaken die in beide vragenlijsten aan de orde komen. Deze module heeft bij het CBS de naam ‘Woning Behoeftte Onderzoek’ gekregen en wordt daar afgekort tot WBO. Aangezien deze module enkel in de jaargangen '98 tot '00 bij het basisbestand gevoegd is, beperkt deze studie zich tot die jaargangen. Dat is verder geen minpunt, omdat deze jaargangen bij elkaar zo'n 150.000 respondenten opleveren en op die manier de meeste verbanden significant zijn. Voor de uitgebreide documentatie van het door het CBS verrichte onderzoek verwijs ik naar de onderzoeksdocumentatie van het CBS, die in de bijlagen bijgesloten zitten. Om alvast een idee te geven van de omvang van de jaargangen, is het volgende overzicht geconstrueerd:

Jaargang WBO	Aantal respondenten (N)
1998	117569
1999	18978
2000	16739
Totaal	153286

Zoals uit de tabel afgeleid kan worden, is het aantal respondenten in 1998 veruit het grootste. Om toch verschillende jaargangen te betrekken bij het onderzoek zijn alle jaargangen op elkaar gestapeld met telkens het nieuwste bestand als basisbestand. Zo is aan het bestand van 1999 het bestand van 1998 toegevoegd en vervolgens is dit bestand weer aan het bestand van 2000 toegevoegd. Variabelen die niet in alle drie de bestanden voorkomen zijn verwijderd en identieke variabelen zijn gecontroleerd op ‘label values’. Dit heeft geresulteerd in het werkbestand **pols9800wboAL.sav**

De voor dit onderzoek relevante doelgroep van 65 jaar en ouder, is vervolgens uit dit bestand gefilterd om onderzoek te kunnen doen naar geluk binnen deze doelgroep. Zowel het bestand met de doelgroep 65+, als het bestand met alle leeftijden zullen in dit onderzoek gebruikt worden, om eventuele verschillen met elkaar te kunnen vergelijken. De reductie van het aantal respondenten heeft tot gevolg dat het totaal aantal respondenten gedaald is van 153286 tot

25941 respondenten. Ook bij dit aantal respondenten zijn veel verbanden snel significant en zal er dus naar de effectgrootte gekeken worden⁶
Het tweede bestand krijgt de naam **pols9800wboSR.sav**.

3.3 Effectgrootte

Door de grootte van het aantal respondenten in de steekproef van het POLS onderzoek, zijn gevonden correlaties redelijk snel als significant te bestempelen. Dit wil zeggen dat de kans dat de gevonden verschillen en verbanden in de steekproef, ook voor de gehele populatie gelden groot genoeg is om te stellen dat ze ook daadwerkelijk in de gehele populatie voorkomen. De correlaties op zich zeggen enkel wat over gevonden verschillen en gezien de grootte van de data, zoals hiervoor besproken, zal er ook gekeken worden naar de grootte van de gevonden verschillen.

De zogenaamde effectgrootte, geeft voor variabelen aan hoeveel zij van de gevonden verschillen in de afhankelijke variabele verklaren. In deze scriptie zal als maat voor de effectgrootte van de verschillen, het percentage verklaarde variantie worden genomen. De verklaarde variantie (η^2) geeft voor variabelen of groepen variabelen aan welk gedeelte van de verschillen in de afhankelijke variabele (Y) zij verklaren en wordt in dit onderzoek uitgedrukt in percentages⁷

⁶ Zie paragraaf 3.1.3

⁷ De formule hiervoor is: $(\eta^2)100$.

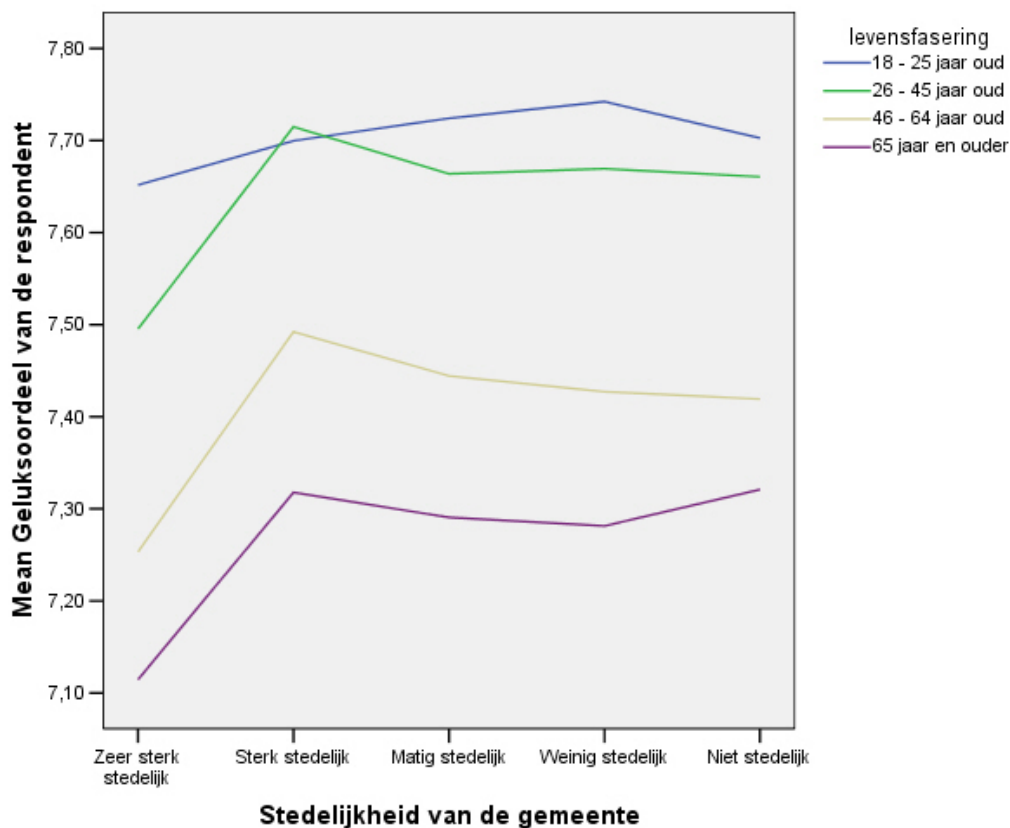
4. Stedelijkheid en geluk van senioren: kennelijke leefbaarheid

In dit gedeelte zal er aan de hand van statistische toetsen gekeken worden naar de verbanden tussen de verschillende variabelen. Deze sectie zal bestaan uit enerzijds de analyse van de variabelen en hun verbanden en anderzijds uit de resultaten uit deze analyse.

4.1 Hoe gelukkig zijn senioren in Nederland?

Het geluk van senioren in Nederland kan grafisch uitgedrukt worden in gemiddeld geluk per leeftijdscategorie en woonomgeving, zoals figuur 4.1 weergeeft:

Figuur 4.1: Gemiddeld geluk afgezet tegen de stedelijkheid van de gemeente, gesorteerd naar levensfase

Figuur 4.1 laat een verband zien tussen de stedelijkheid van de woonomgeving en het algehele geluksoordeel wat de respondent aangegeven heeft. Daarnaast laat figuur 4.1 zien dat er verschillen bestaan tussen de verschillende levensfasen als het gaat om het gemiddelde geluk per groep. De richting van de grafiek laat zien dat de minder stedelijke gebieden een hoger gemiddeld geluksoordeel scoren en dat wijst in de richting van urbane malaise. Het verschil in gemiddeld geluksoordeel valt vooral waar te nemen tussen de grote steden in de Randstad en de rest van de gemeentes in Nederland. De gemiddelde geluksoordelen van sterk stedelijke gebieden tot niet stedelijke gebieden lopen niet ver uiteen.

De paarse lijn vertegenwoordigt de groep senioren (65+) en die blijken in het algemeen minder gelukkig te zijn dan de mensen in andere leeftijdscategorieën (18-64). Dat zien we terug in tabel 4.1:

Tabel 4.1: Gemiddeld geluk naar levensfase

	Gemiddelde	Steekproefgrootte	St. deviatie	99% BHI ⁸
18-25 jaar	7.6977	17300	1.28131	7.6784 – 7.7170
26-45 jaar	7.6315	63587	1.34341	7.6215 – 7.6415
46-65 jaar	7.4102	46458	1.36110	7.2852 – 7.4227
65 jaar en ouder	7.2682	25941	1.41633	7.2508 – 7.2857

Zoals afgelezen kan worden uit tabel 4.1 zijn senioren gemiddeld gezien minder gelukkig dan niet-senioren en zitten zij onder het gemiddelde van de totale populatie. Dit verklaart de lager gepositioneerde lijn van senioren in figuur 4.1. Het 99% betrouwbaarheidsinterval laat zien dat het gemiddelde geluk van senioren tussen de 7,25 en 7,28 zal liggen. Als men dit naast de intervallen voor de jongere generaties zet, is er een aanzienlijk verschil in gemiddeld geluksoordeel tussen generaties.

Terugkomend op figuur 4.1 kan er een verband worden gezien tussen stedelijkheid van de gemeente en het gemiddelde geluksoordeel van senioren. De grote steden in de Randstad kennen een duidelijk lager gemiddeld geluksoordeel onder senioren dan de rest van Nederland. Alvorens dit verband te gaan verklaren, zal dit verschil in de analyse nog uitgesplitst worden naar verschillende determinanten van geluk. Alleen door andere belangrijke determinanten van geluk constant te houden, kunnen we het opgeschoonde effect van de stedelijkheid van de gemeente waarnemen.

Op basis van de lijn van figuur 4.1 zal de verdere analyse toegespitst worden op het verschil tussen de grote steden in de Randstad⁹ en de rest van Nederland, omdat het grootste verschil immers tussen deze twee groepen valt waar te nemen.

4.2 Drukt stedelijkheid het geluksoordeel van senioren?

Om te kunnen kijken naar de invloed van stedelijkheid van de woonomgeving op het geluksoordeel van de respondenten, zal het geluksoordeel in deze paragraaf eerst uitgesplitst worden naar verschillende variabelen, die worden verondersteld determinanten te zijn van geluk. Het probleem met de bivariate relatie tussen stedelijkheid en geluk is nl. dat het een schijnverband zou kunnen betreffen. Het is mogelijk dat de relatie tussen stedelijkheid en geluk, zoals geïllustreerd in figuur 4.1, loopt via andere variabelen. Om dit te kunnen onderzoeken, zal deze paragraaf afgesloten worden met een meervoudige variantieanalyse, om te kijken in hoeverre stedelijkheid van de woonomgeving werkelijk het geluksoordeel van senioren drukt, zoals figuur 4.1 indiceert.

4.2.1 Sociale situatie

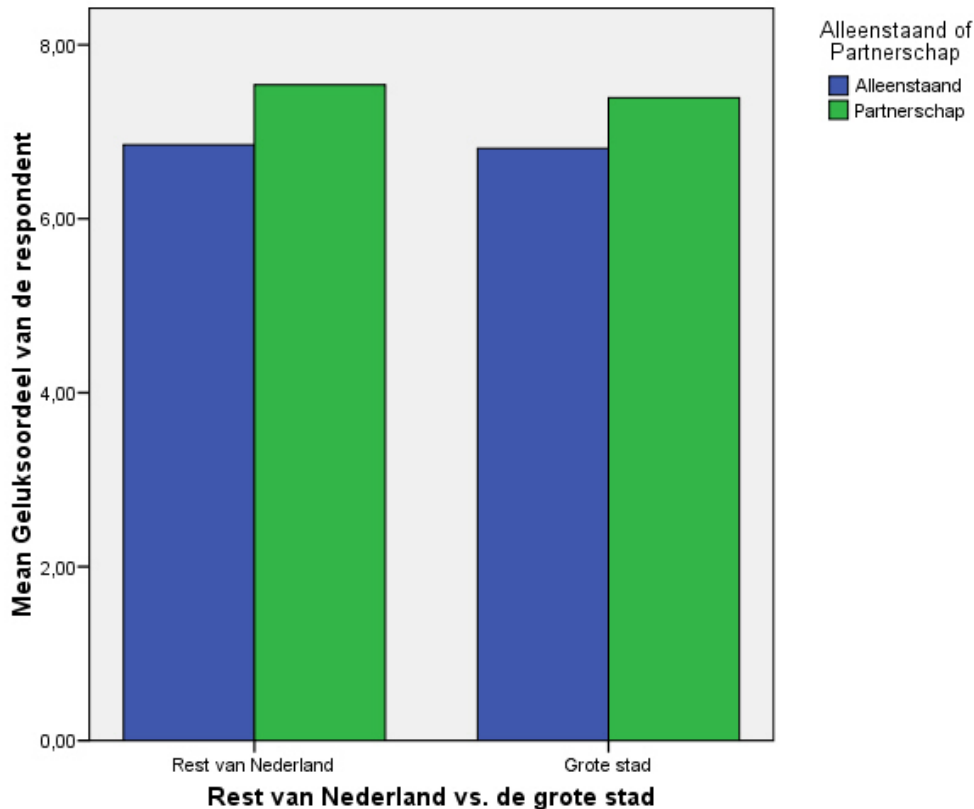
De voor dit onderzoek geconstrueerde variabele ‘**alleenstaand**’ geeft aan of de betreffende respondent een alleenstaande is, of dat de respondent een partner heeft. Het hebben van een partner kan een grote invloed hebben op de geluksbeleving van die persoon, zoals blijkt uit

⁸ De formule hiervoor is: $(\text{Gem.} - 1.99 * (\text{st.dev} / \sqrt{N}))$; $\text{Gem.} + 1.99 * (\text{st.dev} / \sqrt{N})$

⁹ De categorie ‘zeer sterk stedelijk’; zie ook paragraaf A2

verschillende onderzoeken¹⁰. Of dat ook het geval is voor senioren kunnen we afleiden uit figuur 4.2:

Figuur 4.2: Geluk en stedelijkheid, uitgesplitst naar sociale situatie

Zoals uit figuur 4.2 afgeleid kan worden, heeft het hebben van een partner invloed op het geluksoordeel van de respondent. Als men senioren niet onderscheidt op het hebben van een partner, fluctueert het gemiddelde geluksoordeel tussen de 7,1 en 7,3 naar mate van stedelijkheid van de woonomgeving¹¹. Nu deze groep uit elkaar getrokken is op basis van partnerschap, valt op dat het hebben van een partner van invloed is op het geluksoordeel. Naast het verschil in geluksoordeel tussen verschillende sociale situaties, laat figuur 4.2 ook zien dat voor zowel alleenstaanden, als senioren met een partner het gemiddelde geluksoordeel in de grote stad lager ligt.

4.2.2 Inkomen

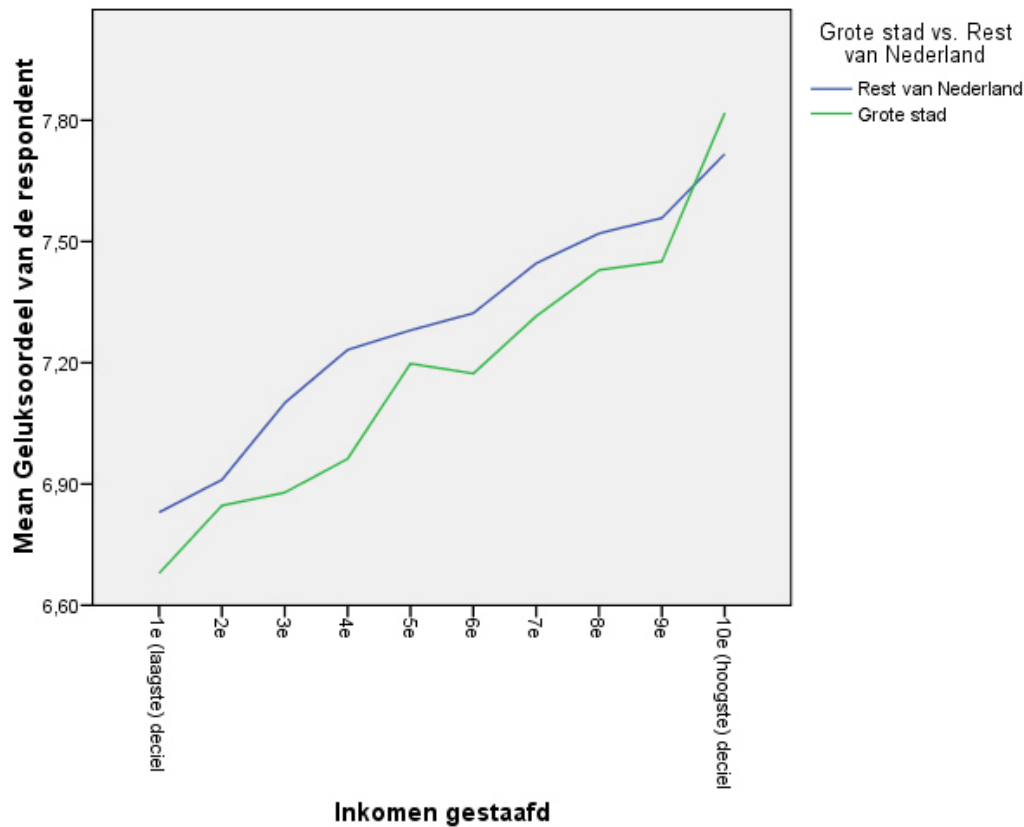
Het inkomen van gepensioneerde mensen is een belangrijke factor in de vrijheid die men heeft en de keuzes die men kan maken. De variabele 'inkomen' geeft per 10% van de respondenten het inkomen weer en is dus geordend in inkomensdecielen. De verantwoording van deze variabele kan terug gevonden worden in paragraaf A4.

Figuur 4.3 geeft het verband tussen het geluksoordeel van de respondent en de stedelijkheid van de woonomgeving weer, als die onderscheiden wordt op inkomen:

¹⁰ Zie o.a. Van Dijk (2007)

¹¹ Zie figuur 4.1

Figuur 4.3: Geluk en stedelijkheid, uitgesplitst naar inkomen

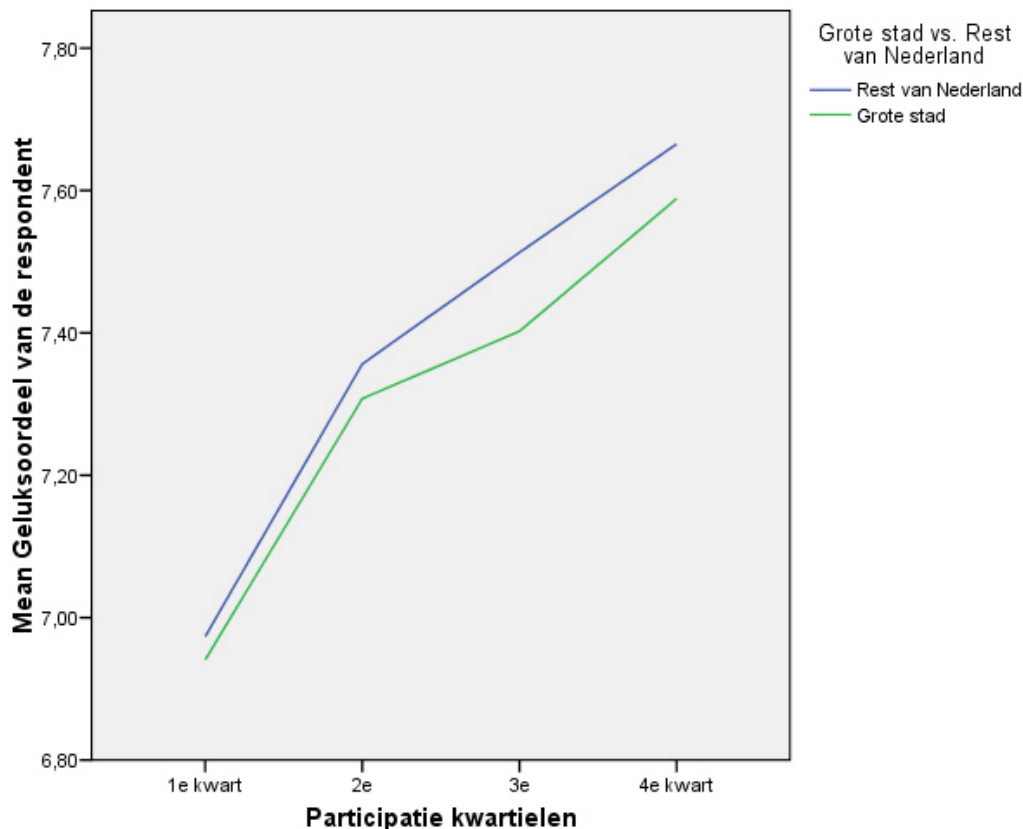

Uit figuur 4.3 kunnen we concluderen dat het inkomen van senioren wel degelijk van invloed is op zijn of haar geluksoordeel. Het gemiddelde geluksoordeel van de senioren loopt geleidelijk omhoog naarmate het inkomen stijgt. Zowel in de grote stad, als in de rest van Nederland is er sprake van een lineair verband tussen het gemiddelde geluksoordeel en de inkomensklasse. Echter laat figuur 4.3 zien dat voor de meeste inkomensklassen geldt dat men gelukkiger is als men niet in de stad woont. Enkel voor de hoogste inkomensklasse geldt dat het geluk in de stad ‘maximaler’ is, d.w.z. het hoogste gemiddelde geluksoordeel gevonden wordt onder senioren die in de hoogste inkomensklasse zitten en in de grote stad wonen. Als men naar inkomen kijkt, hoeven senioren dus niet per definitie ongelukkiger te zijn in de stad.

4.2.3 Participatie

De actieve participatie, zoals geoperationaliseerd in paragraaf A6, zal in deze paragraaf afgezet worden tegen het gemiddelde geluksoordeel en de stedelijkheid van de gemeente van de respondent. De score op de variabele **socialeparticipatie** is voor het beschrijvende kader van deze paragraaf aangepast en in vier delen gespleten, zoals uitgelegd staat in paragraaf A6. Figuur 4.4 geeft voor de 4 ‘participatie-kwartielen’ de gemiddelde score op geluk, uitgesplitst naar stedelijkheid van de woonomgeving.

Figuur 4.4 Geluk en stedelijkheid, uitgesplitst naar actieve participatie

Uit figuur 4.4 kan een verband tussen actieve participatie en het geluksoordeel van senioren afgeleid worden. Waar het minst participerende kwart senioren gemiddeld nog een 6,9 scoort op het geluksoordeel, is dit voor het meest participerende kwart senioren bijna een heel punt hoger.

De twee lijnen in de grafiek, die enerzijds de grote stad en anderzijds de rest van Nederland vertegenwoordigen, gaan gelijk op en vertonen een miniem verschil. Als men het gemiddelde geluksoordeel van senioren afzet tegen de actieve participatie, zoals geoperationaliseerd in paragraaf 3.2.6, dan maakt het voor het geluksoordeel niet veel uit of deze senioren in de grote stad wonen of niet.

4.2.4 Meervoudige variantieanalyse (UNIANOVA)

Om te kijken in welke mate het wonen in de stad het geluk van senioren drukt en in hoeverre deze relatie via de omschreven determinanten loopt, zal er een meervoudige (stapsgewijze) variantieanalyse uitgevoerd worden. Er is gekozen voor deze methode, om te kunnen kijken in hoeverre de grootte van de verschillen in geluk, die door het wonen in de stad verklaard worden wijzigt, naarmate er gecontroleerd wordt voor de determinanten van geluk. De determinanten van geluk worden in het model als covariaten ingevoerd, om op die manier te kijken wat het unieke percentage verklaarde variantie is, waar het wonen in de stad voor zorgt. Op deze manier kunnen we het besproken meetinstrument in paragraaf 3.1.3¹² gebruiken in onze analyse.

¹² Effectgrootte is het meetinstrument, in deze het eta-kwadraat.

In het model zullen de volgende variabelen van toepassing zijn:

Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele in deze variantieanalyse is de variabele **geluksoordeel**, die het algehele geluksoordeel uitdrukt in een schaal van 2 tot 10.

Onafhankelijke variabele

Stedelijkheid: Het wel of niet wonen in de grote stad, zoals geoperationaliseerd is in paragraaf A2. Deze variabele geeft de volgende scores weer:

Rest van Nederland = 0
Grote stad = 1

Covariaten

De covariaten zijn in het model meegenomen, om te kijken welke invloed het wonen in de stad heeft, als men belangrijke determinanten als deze covariaten constant houdt.

Inkomen: Het inkomen van de respondenten, verdeeld in 10 gelijke decielen, zoals geoperationaliseerd is in paragraaf A4.

Alleenstaand: Het wel of niet hebben van een partner is, zoals geoperationaliseerd is in paragraaf A5. Het betreft een nominale variabele en geeft de volgende waarden:

Alleenstaand = 0
Partnerschap = 1

Socialeparticipatie: De mate van actieve participatie van de respondent, uitgedrukt op een schaal lopend van 0 tot 10. De operationalisering valt terug te lezen in paragraaf A7.

De covariaten worden stap voor stap aan de variantieanalyse toegevoegd, om te kunnen kijken hoe de verbanden verschuiven na elke controlevariabele en om te kijken hoeveel van de verschillen in geluk er per stap verklaard kunnen worden door de onafhankelijke variabele¹³. Tabel 4.2 geeft aan welk percentage verschillen in geluk wordt verklaard door het wonen in de stad, na het stapsgewijs toevoegen van de covariaten:

¹³ De output van de unianova analyse is te vinden in de bijlage

Tabel 4.2 Effectgrootte van verschillen in geluk na stapsgewijze variantieanalyse:

	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4
Stedelijkheid	.003*	.001*	.001*	.000
Inkomen		.037*	.007*	.001*
Sociale situatie			.021*	.024*
Participatie				.038*
Totaal % verklaarde variantie	.003*	.040*	.061*	.092*

* Significant op het .001 niveau.

Tabel 4.2 geeft voor de onafhankelijke variabele en de covariaten de R-kwadraten weer, naarmate zij aan het model toegevoegd worden.

Als eerste is er gekeken naar de bivariate relatie tussen stedelijkheid en het geluk van senioren (stap 1). Stedelijkheid van de woonomgeving verklaart 0,3 %¹⁴ van de verschillen in geluksoordelen van senioren. Dit percentage is niet groot genoeg om te spreken van een relevante invloed van stedelijkheid van de woonomgeving op het verschil in geluk. Om te kijken of dit (kleine) percentage verklaarde variantie verandert als men de covariaten erbij betreft, zullen de covariaten nu één voor één toegevoegd worden.

Na het invoeren van de variabele inkomen als covariaat, is het percentage verklaarde variantie van stedelijkheid gedaald van 0,3% naar 0,1%. Als men dus controleert voor inkomen is het effect van stedelijkheid op het geluksoordeel van senioren, wat al niet hoog was, nog kleiner geworden. Na het invoeren van inkomen, kijken we nu naar de verschillen als men sociale situatie als variabele in het model betreft.

Hoewel de gezamenlijke verklaarde variantie is gestegen naar 6,1%, is de effectgrootte van het wonen in de stad op geluk ongeveer gelijk gebleven. Enkel 0,1 % van de verklaarde variantie valt nog maar aan stedelijkheid van de woonomgeving toe te schrijven, als men controleert voor twee belangrijke determinanten van geluk.

Als we vervolgens actieve participatie invoegen als variabele, zien we dat het percentage verklaarde variantie, waar stedelijkheid van de woonomgeving voor verantwoordelijk is, is gedaald tot 0,0%. Bovendien is het gevonden percentage verklaarde variantie niet significant meer. Na controle voor sociale situatie, inkomen en de actieve participatie van senioren blijft er van de invloed van het wonen in de grote stad helemaal niks over. Het is aannemelijk om te stellen dat de relatie tussen het wonen in de grote stad en het geluksoordeel van senioren (zoals figuur 4.1 liet zien) loopt via de interveniërende variabelen inkomen, sociale situatie en actieve participatie.

¹⁴ .003 x 100 = 0,3% verklaarde variantie

4.3 Is er sprake van urbane malaise?

Zoals blijkt uit paragraaf 4.2 is er geen direct verband tussen stedelijkheid van de woonomgeving en het geluksoordeel van de bevolking. Enkel in een algemene vergelijking zijn er verschillen in geluksoordeel op te vatten, na verspreiding naar de verschillende woonomgevingen. De zeer sterk stedelijke gebieden kennen in de algemene analyse een lager gemiddeld geluksoordeel (zoals figuur 4.1 aangeeft) dan de rest van de woonomgevingen. Nu we in de vorige paragraaf hebben gekeken naar wat het geluk bepaalt van senioren in Nederland en welke effect het wonen in de grote stad heeft op de geluksbeleving, zal er in deze paragraaf aandacht besteed worden aan de samenstelling van de stad, naar mate van deprivatie.

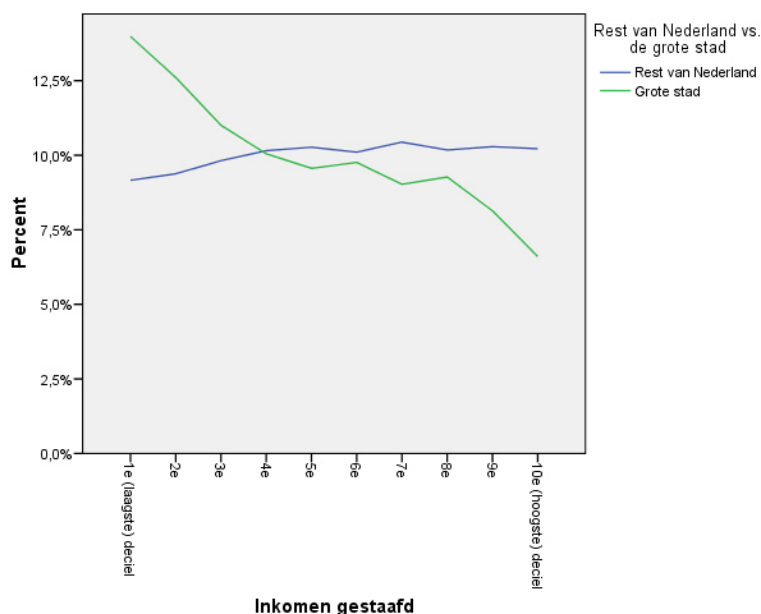
De verschillende determinanten van geluk, die in de vorige paragraaf aan de orde zijn gekomen, worden nu bekeken vanuit de mate waarin senioren er een tekort van hebben. Door hier naar te kijken, kunnen we wellicht verklaren waarom men in de stad op het eerste gezicht minder gelukkig is.

4.3.1 Economische deprivatie

De hoogte van het inkomen blijft als indicator voor het geluk van senioren net overeind in de voorgaande variantieanalyse. Er kan gezegd worden dat inkomen een kleine, doch significante invloed heeft op het geluksoordeel van de senior. Om te kijken hoe de inkomens zich verhouden tot stedelijkheid van de woonomgeving, is er gekeken naar de frequentieverdeling van de decielen over de mate van stedelijkheid van de woonomgeving.

Als we ons concentreren op de samenstelling van de inkomens in de grote stad in figuur 4.5 dan zien we dat het percentage lage inkomens in de stad, groter is dan het percentage lage inkomens in de rest van Nederland. Daarnaast is er in de grote stad sprake van een relatief scheve inkomensverdeling, als men deze naast de fluctuaties in de marge zet die in de rest van Nederland voorkomen.

Figuur 4.5: Inkomensverdeling per woonomgeving in percentages

Een benedengemiddeld inkomen komt vaker voor in de grote stad, dan in de rest van Nederland. Daarnaast komen benedengemiddelde inkomens in de stad meer voor, dan de bovengemiddelde inkomens. Waar de percentages in de rest van Nederland in een kleine marge om de verwachte 10% heen fluctueert, is er in de stad sprake van een oververtegenwoordiging van lage inkomens. Tabel 4.4 laat de verwachte gemiddelden per woonomgeving zien.

Tabel 4.4: Gemiddeld inkomen, afgezet naar stedelijkheid

	Gemiddelde	Steekproefgrootte	St. deviatie	99% BHI
Rest van Nederland	5.59	16410	2.844	5.55 – 5.63
Grote Stad	4.95	4498	2.859	4.87 – 5.03

Naar aanleiding van de tabellen 4.3 en 4.4 kan er geconcludeerd worden dat het grootste aantal economisch gedepriveerde senioren in de grote stad te vinden zijn. Het gemiddelde inkomen van mensen in de grote steden in de Randstad ligt in 99% van de getrokken steekproeven uit deze populatie, tussen de 4.87 en 5.03. Dit is aanzienlijk lager dan in de rest van Nederland, waar het gemiddelde geschat wordt tussen de 5.55 en 5.63.

4.3.2 Sociale deprivatie

De sociale situatie van een senior en de mate van sociaal-culturele participatie zijn belangrijke factoren in het verklaren van het geluksoordeel, zoals gebleken is na de variantieanalyse van paragraaf 4.2.4. Het ontbreken van een partner en het niet participeren op sociaal en cultureel vlak, wordt in dit onderzoek aangeduid met de term sociale deprivatie¹⁵.

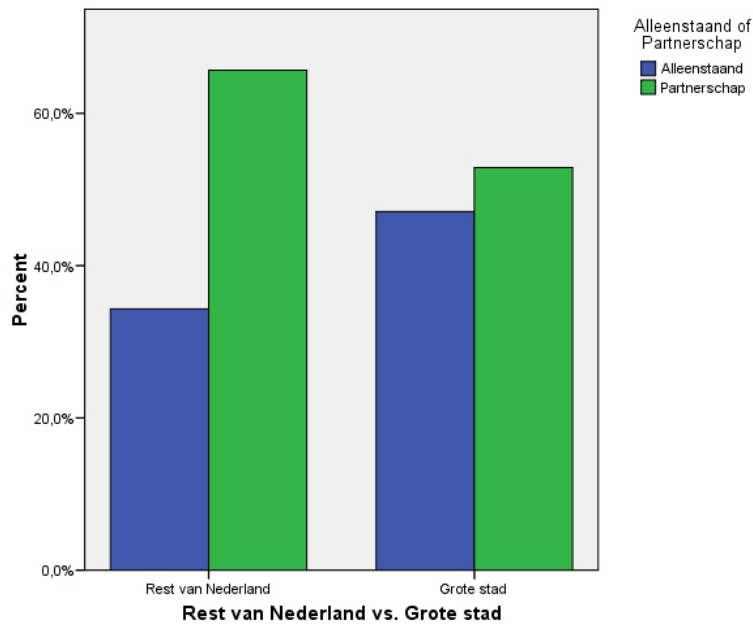
Allereerst zal de spreiding van de senioren met en zonder partner over de verschillende woonomgevingen worden bekeken:

Tabel 4.5: Kruistabel Sociale Situatie vs. Stedelijkheid

			Rest van Nederland vs. de grote stad		Totaal
			Rest van Nederland	Grote stad	Rest van Nederland
Alleenstaand of Partnerschap	Alleenstaand	Count	5568	2099	7667
		% within Rest van Nederland vs. de grote stad	34.3%	47.1%	37.1%
	Partnerschap	Count	10654	2356	13010
		% within Rest van Nederland vs. de grote stad	65.7%	52.9%	62.9%
Totaal		Count	16222	4455	20677
		% within Rest van Nederland vs. de grote stad	100.0%	100.0%	100.0%

¹⁵ Deze term is verantwoord in paragraaf A8

Figuur 4.6: Percentages Sociale situatie per woonomgeving

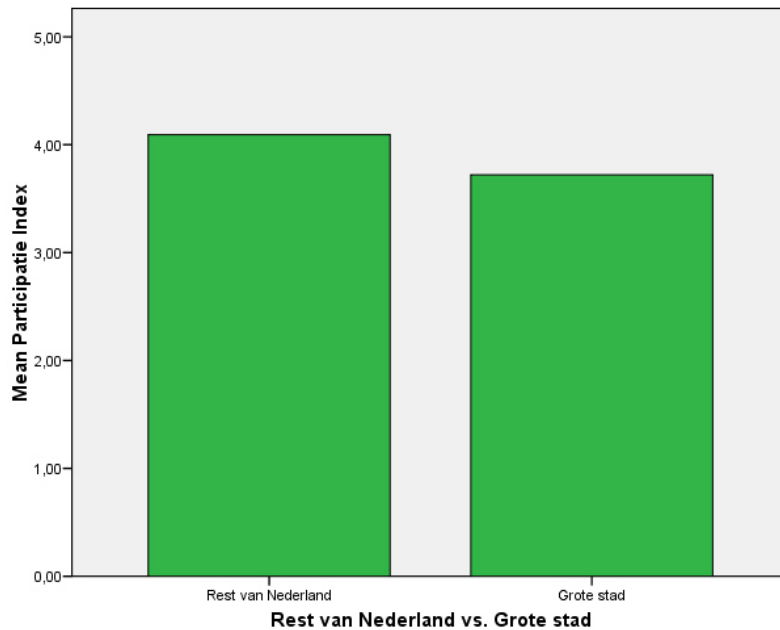
Zoals tabel 4.5 en figuur 4.6 laten zien, verschillen de verdelingen tussen alleenstaande senioren en senioren met een partner per woonomgeving nogal. Hoewel de grote stad meer senioren met een partner huisvest, dan alleenstaande senioren, is het percentage alleenstaande senioren in de stad aanzienlijk groter dan in de rest van Nederland. Bijna de helft van alle senioren in de grote steden, zijn alleenstaand. Sociale deprivatie, zoals geoperationaliseerd is in paragraaf A7, is dus het grootste in de grote steden in de Randstad.

4.3.3 Sociaal-culturele deprivatie

Naast het inkomen en de sociale situatie van senioren, is ook de mate van actieve participatie van invloed op het geluksoordeel van senioren. Zoals uit de variantieanalyse van paragraaf 4.2.4 blijkt, is dit zelfs de variabele die de meeste variantie verklaart in de verschillen in geluksoordeel. In deze paragraaf zal er gekeken worden of de mate van actieve participatie in de stad hoger of lager ligt, dan in de rest van Nederland. Met andere woorden wordt er gekeken waar de sociaal-culturele deprivatie zich concentreert.

Zoals paragraaf A6 laat zien, is er voor dit onderzoek een participatie index gecreëerd voor het meten van de sociaal-culturele participatie van senioren. Figuur 4.7 geeft de gemiddelde scores op de participatie-index weer voor de twee soorten woonomgevingen:

Figuur 4.7: Gemiddelde participatie naar woonomgeving

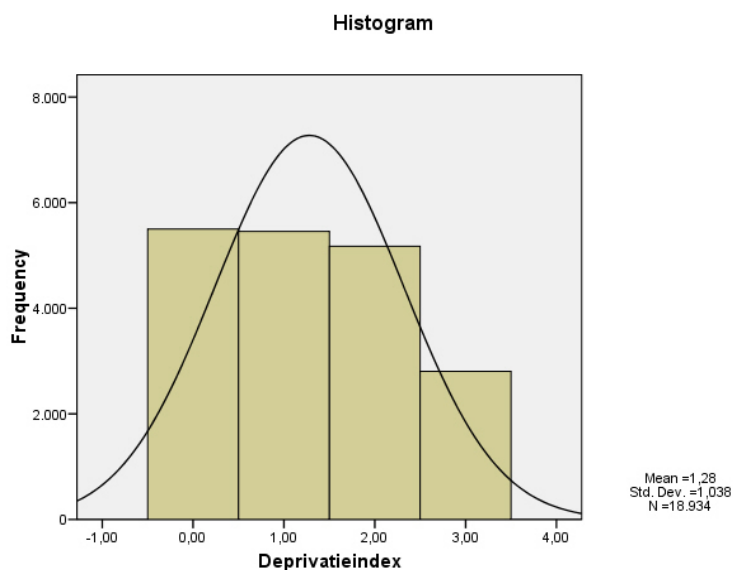

In figuur 4.7 zijn de gemiddelde scores per woonomgeving op de participatie-index naast elkaar gezet. De gemiddelde actieve participatie in de grote stad ligt ongeveer een halve punt lager dan in de rest van Nederland. Ook hier kunnen we stellen dat de deprivatie op dit gebied de grootste vorm in de grote steden in de Randstad aanneemt.

4.3.4 Deprivatie Index

Om een algemeen beeld van deprivatie te krijgen, is er een deprivatie index gecreëerd (zie paragraaf A7) om sociale, sociaal-culturele en fysieke deprivatie samen te voegen in 1 variabele die algemene deprivatie meet. Zoals paragraaf A7 laat zien, loopt de deprivatie index van 0 tot 3. Figuur 4.8 laat de frequentieverdeling zien van de deprivatie index.

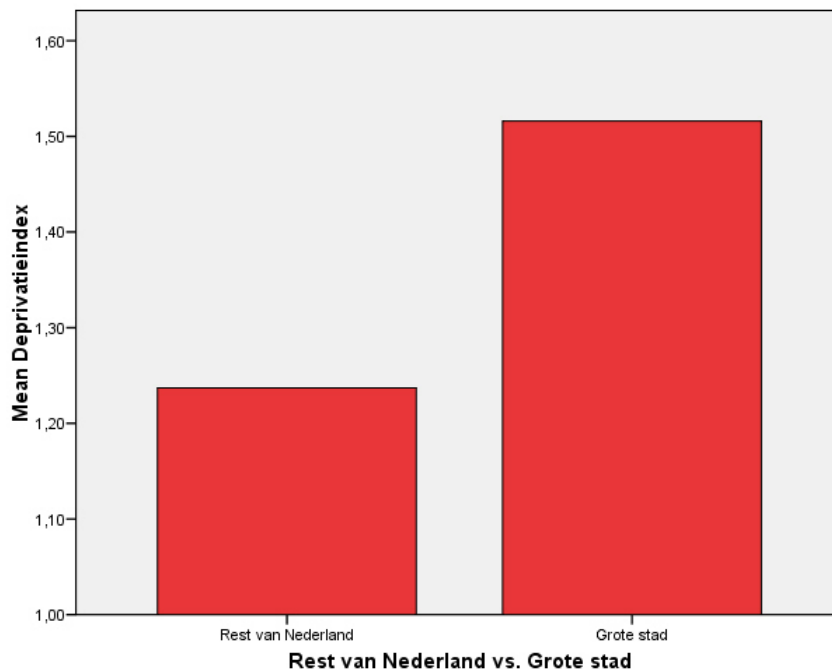
Figuur 4.8: Histogram deprivatie index

Zoals verwacht zijn de meeste senioren op in ieder geval 1 vlak niet gedeprimeerd. De groep senioren die de maximale score heeft op de deprivatie index blijft beperkt tot 2805 respondenten. De spreiding van scores op de deprivatie-index is verder ongeveer gelijk, met een miniem verschil tussen de scores 0 tot en met 2.

Als er nu gekeken wordt naar de verspreiding van de scores op de deprivatie index per woonomgeving, zien we in figuur 4.9 dat de gemiddelde deprivatie in de grote stad aanzienlijk hoger uitvalt, dan in de rest van Nederland. Het grootste percentage gedeprimeerde senioren woont in de grote steden in de Randstad.

Figuur 4.9 Gemiddelde deprivatie naar woonomgeving

4.3.5 Samenvatting

Deze paragraaf heeft gekeken van de spreiding van de verschillende determinanten van geluk over de verschillende woonomgevingen. Om de lage score van de grootstedelijke woonomgeving op het gemiddelde geluksoordeel te kunnen verklaren, is er gekeken of deprivatie zich concentreert in die woonomgeving.

De mate van zowel sociaal-culturele, als sociale en economische deprivatie onder senioren is in de grote stad groter dan in de rest van Nederland. De senioren in de grote steden in de Randstad scoren lager op de determinanten van geluk, zoals bepaald uit de variantieanalyse van paragraaf 4.2.4. De vraag die nu rijst, is of de grote stad nu deze gedeprimeerde senioren aantrekt, of dat de gevonden deprivatie een gevolg is van het wonen in de stad. De volgende paragraaf zal enkele beschouwingen op dit gebied behandelen.

4.4 Urbane malaise of selectieve migratie?

De urbane malaise theorie gaat uit van een negatieve invloed van het stadsleven op de geluksbeleving van mensen in het algemeen. Zoals in paragraaf 2.1 uiteengezet is, wordt de stad neergezet als een bron van anonimiteit, door het grote aantal mensen en de zwakkere

banden t.o.v. de minder stedelijke gebieden. In het geval van sociaal-culturele deprivatie is het een mogelijke verklaring dat de anonieme sociale structuur van de stad, van invloed is op het participeren van senioren in het maatschappelijke leven. Doordat de stad zo anoniem is, is de drempel hoger om bijvoorbeeld lid te worden van een vereniging en op die manier banden met andere mensen aan te gaan. Ook het lagere aantal contacten met bestaande vrienden, kennissen en familie zouden het gevolg kunnen zijn van de stedelijke structuur, doordat de contacten door de stad verspreid zijn en men minder geneigd is om de contacten in de directe omgeving te zoeken. Op deze manier drukt de stedelijke structuur het geluk van senioren.

Op basis van deze theorie zou ook de sociale deprivatie in de stad verklaard kunnen worden. Door de anonieme stedelijke structuur en het grote aantal wisselende oppervlakkige contacten in de stad, zouden er minder snel huwelijken en partnerschappen gesloten worden. De zwakkere banden in de stad, zoals verondersteld in de urbane malaise theorie, kunnen ook opgaan voor het partnerschap. Zoals uit figuur 4.6 blijkt is de het aantal alleenstaande senioren groter in de grote steden in de randstad, dan in de rest van Nederland. Ook deze vorm van deprivatie zou toegeschreven kunnen worden aan de sociale structuur van de stad en zou op die manier het geluk van senioren kunnen drukken.

De relatie tussen deprivatie en stedelijkheid van de woonomgeving zou echter ook omgedraaid kunnen worden. Het is niet ondenkbaar dat de stad door haar structuur en cultuur deprivatie aan zou trekken en op die manier gepast onderdak zou bieden aan gedepriveerde mensen en senioren in het bijzonder.

Als we dit betrekken op bijvoorbeeld economische deprivatie, kan er gesteld worden dat laaggeschoolde senioren in eerdere levensjaren naar de steden zijn getrokken, om daar werk te zoeken en een bestaan op te bouwen. Veel meer dan nu, was de grote stad vroeger een bron van laaggeschoolde werkgelegenheid, waar ongeschoolde arbeiders een marginaal bestaan op konden bouwen. Het is dus niet ondenkbaar dat veel van deze ongeschoolde arbeiders, nog steeds in de stad wonen als 65-plusser. Naast het grote aanbod van laaggeschoolde werkgelegenheid, is ook de woningvoorraad van de stad een aantrekkelijke factor voor migratie van laaggeschoolde mensen. Het grote aanbod van sociale woningbouw in de stad, maakt het voor veel mensen met een laag inkomen mogelijk om een redelijk bestaan op te bouwen. Het is dan ook niet ondenkbaar, dat de stad op deze manier economisch gedepriveerde mensen aantrekt. In het geval van senioren zal dit, zoals eerder opgemerkt, grotendeels migratie in eerdere levensfasen betreffen¹⁶.

Naast mensen met een laag inkomen, zou er ook sprake kunnen zijn van een selectieve trek naar de stad onder alleenstaanden. Figuur 4.6 laat zien dat het aandeel alleenstaanden groter is in de grote steden in de Randstad, dan in de rest van Nederland. Dit verschil zou zijn oorzaak kunnen vinden in de aantrekkelijkheid van de stad voor alleenstaanden. Deze aantrekkingskracht zou kunnen zitten in de voorzieningen die de grote steden bieden voor alleenstaanden. Ten eerste kan er gesteld worden dat alleenstaanden naar de stad trekken, vanwege de woningvoorraad in de stad. De woningvoorraad van de stad, is met haar grote aandeel portiek- en galerijwoningen meer ingesteld op het huisvesten van eenpersoonshuishoudens en lage inkomensgroepen. In tegenstelling tot het platteland, waar de grote eengezinswoningen de boventoon voeren, is de keuze in de woonvoorraad in de stad voor alleenstaanden groter, dan op het platteland (Knol & van Dugteren, 2001:39).

¹⁶ Zie ook de conclusie uit paragraaf 5.1. die aangeeft dat senioren niet erg verhuisgeneigd zijn.

Naast de passende woningvoorraad in de stad, kan het aanbod aan sociaal-culturele voorzieningen ook aantrekkelijk zijn voor alleenstaanden. Mensen zonder partner kunnen in de stad rekenen op een uitgebreid scala aan mogelijkheden voor het ontmoeten van andere mensen. De sociale ontmoetingsplaatsen als het café, de bioscoop en het theater, die veelal in de steden geconcentreerd zijn¹⁷, bieden mensen zonder partner de mogelijkheid om nieuwe contacten op te doen¹⁸. In de minder stedelijke gebieden worden de mensen zonder partner vooral omringd door gezinnen met kinderen, een samenstelling waar dan ook het voorzieningenaanbod op afgestemd is. De vrijetijdsbesteding van alleenstaande mensen vindt dus meer draagvlak in de stad en zou op deze manier selectieve migratie in de hand kunnen werken.

Selectieve migratie van alleenstaanden en lage inkomensgroepen, zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor de verschillen in geluk onder senioren tussen de grote steden in de Randstad en de rest van Nederland. Naast alleenstaanden en lage inkomensgroepen, zou de stad ook sociaal-cultureel gedepriveerde mensen aan kunnen trekken. Senioren die weinig tot niet participeren, wonen vaker in de stad dan op het platteland¹⁹. Deze sociaal-cultureel gedepriveerde mensen, zijn wellicht beter op hun plaats in de stad, waar men gemakkelijk in de anonimiteit kan leven door het grote aantal mensen dat er woont (Wirth, 1938). De grote bevolkingsdichtheid en dus ook het grotere aantal wisselende contacten, zorgen ervoor dat banden in de stad zwakker zijn, dan in de minder stedelijke gebieden. De anonimiteit, die door de structuur van de grote stad in de hand gewerkt wordt, zou voor weinig actief participerende mensen juist een verademing kunnen zijn. De sociale controle ontbreekt of is in mindere mate aanwezig, in tegenstelling tot de minder stedelijke gebieden. Voor de sociaal-cultureel gedepriveerde mens zou dit inhouden, dat als er toch niet geparticipeerd wordt, dat men hier ook geen behoefte aan heeft en dus ook hinder zal ondervinden van de sociale controle die zou heersen in de minder stedelijke gebieden. Op deze manier zou er sprake kunnen zijn van selectieve migratie van sociaal-cultureel gedepriveerde mensen.

Zoals in deze paragraaf uiteengezet is, zouden de verschillen in geluk tussen senioren in de grote steden en de senioren in de rest van Nederland, zowel op basis van de urbane malaise theorie, als op basis van de aantrekkingskracht van de stad op gedepriveerden verklaard kunnen worden. De vraag of de stad zelf voor de verschillen zorgt, of dat de stad een verzamelpaats van minder gelukkige senioren is, valt in dit onderzoek niet vast te stellen. De causaliteit in dit verband zal onderzocht moeten worden op basis van data over verschillende jaren. Een dergelijk longitudinaal onderzoek gaat het kader van deze scriptie te boven, maar is wellicht een goede suggestie voor verder onderzoek.

¹⁷ Of in grotere mate in de steden zijn geconcentreerd.

¹⁸ Zie ook het CBS rapport 'Singles gaan uit' (2002)

¹⁹ Dit verschil (zei het een gering verschil) is af te leiden uit figuur 4.7

5. De ideale woonomgeving: de veronderstelde leefbaarheid

In het theoretische kader is uiteengezet dat er een verschil zou kunnen bestaan tussen de omgeving waar de meeste senioren gelukkig zijn en de omgeving die senioren wensen, omdat ze daar gelukkiger zouden kunnen zijn. In deze paragraaf zal gekeken worden naar de verhuishwensen van senioren, alsmede de kenmerken van de gewenste woonomgeving. Deze analyse zal vooral een beschrijvend karakter hebben.

5.1 Zijn senioren verhuisgeneigd?

In het WBO is een vraag opgenomen, die de verhuishwensen van de respondenten tracht te meten. De vraag of men binnen 2 jaar wil verhuizen is gesteld aan alle respondenten en voor senioren geldt dus nog steeds: N=25941. De volgende tabel geeft de verhuishwensen van senioren weer:

Tabel 5.1: Frequentieverdeling verhuishwensen.

	Frequency	Percent
Valid		
Beslist niet	21871	84.3
Event, misschien	2355	9.1
Wil, vindt niets	461	1.8
Beslist wel	990	3.8
Gaat verhuizen	264	1.0
Total	25941	100.0

De wil om te verhuizen is bij 84,3 procent van de senioren helemaal niet aanwezig. Een verhuisgeneigdheid is dus bij 15,7 procent van de senioren te ontdekken. Verhuizen kent verschillende redenen en een ontevredenheid met de woonomgeving is slechts een van de redenen. Daarom is het handig om te kijken naar de vraag of men binnen de huidige gemeente wil verhuizen, of dat men graag een andere gemeente opzoekt. Voorafgaand aan deze vergelijking zal de variabele 'verhuishwens binnen 2 jaar' dichotoom gemaakt moeten worden en de senioren die 'beslist niet' aangeven worden gescheiden van de rest.

Tabel 5.2: Aard van de verhuishwens

	Frequency	Percent
Valid		
Huidige gemeente	2970	73.0
Andere gemeente	772	19.0
Buitenland	24	.6
Geen voorkeur	278	6.8
Total	4044	99.4
Missing		
System	26	.6
Total	4070	100.0

Van de 4070 respondenten die aangegeven hebben te willen verhuizen, of er over nadenken, wil er 73,4 procent verhuizen binnen de gemeente. Deze categorie kan gezien worden als

senioren die tevreden zijn met de huidige woonomgeving, maar wellicht minder met hun woning.

De senioren die daadwerkelijk naar een andere gemeente willen verhuizen, impliceren niet tevreden te zijn met de huidige woonomgeving. Dat dit niet het geval is, blijkt uit de volgende tabel:

Tabel 5.3: Tevredenheid van de woonomgeving, voor senioren die naar een andere gemeente willen verhuizen.

		Frequency	Percent
Valid	Helemaal eens	231	28.1
	Mee eens	375	45.6
	Niet eens/oneens	81	9.8
	Mee oneens	82	10.0
	Helemaal oneens	23	2.8
	Total	792	96.2
Missing	System	31	3.8
Total		823	100.0

Slechts 13,3 procent van de respondenten, die graag naar een andere gemeente wil verhuizen, is het oneens (oneens, of helemaal oneens) met de stelling: “Ik ben tevreden over mijn woonomgeving”. Dat impliceert dat de senioren die naar een andere gemeente willen verhuizen, dat over het algemeen niet willen omdat zij ontevreden zijn over de woonomgeving. Waarschijnlijk spelen hier andere factoren in mee, bijvoorbeeld familie en kennissen die in andere gemeenten wonen.

5.2 Hoe ziet de gewenste woonomgeving er uit voor senioren?

Paragraaf 5.1 heeft uitgewezen dat de senioren die willen verhuizen, overwegend andere factoren dan de woonomgeving aanwijzen als motivatie. Naast de beschrijving van verhuiscriteria en motivaties, zal er ook gekeken worden naar de gewenste woonomgeving, zonder dat men daar binnen 2 jaar naar toe wil verhuizen.

In het WBO is een vraag opgenomen die de grootte van de gewenste gemeente tracht weer te geven. De variabele **gewenstegemeentegrootte** geeft de volgende scores weer:

Tabel 5.4: Scores variabele **gewenstegemeentegrootte**

Score	Label
1	< 20000 inw.
2	20000 – 50000 inw.
3	50000 – 100000 inw.
4	>100000 inw.
5	Geen Voorkeur

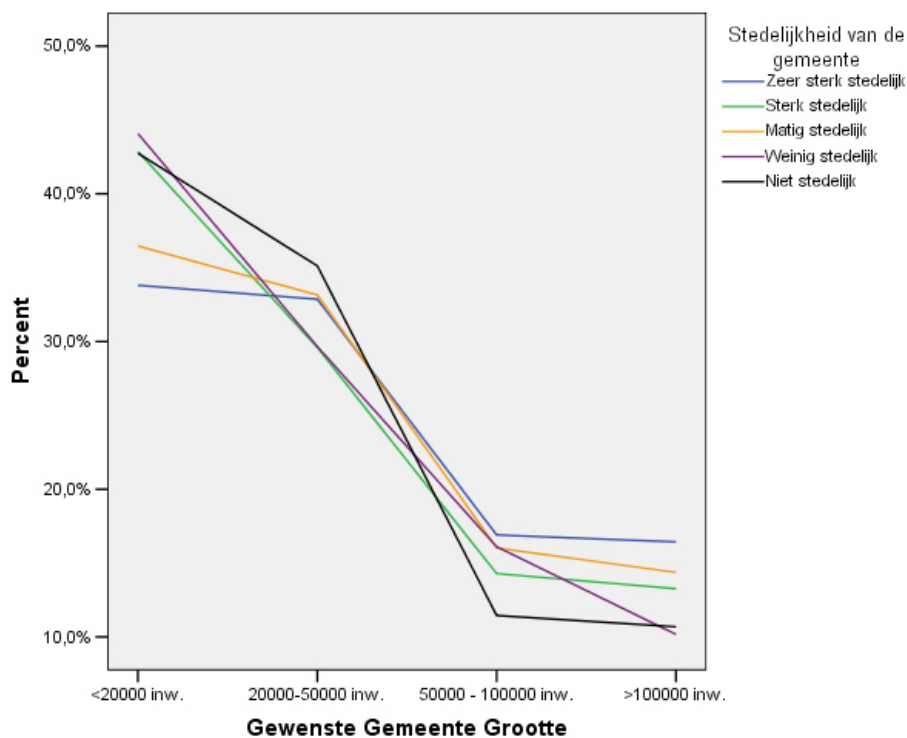
Op deze vraag hebben 1124 senioren geantwoord en geeft de volgende frequentieverdeling:

Tabel 5.5: Frequentieverdeling **gewenstegemeentegrootte**

		Frequency	Percent
Valid	< 20000 inw	353	1.4
	20-50000 inw	290	1.1
	50-100000 inw	134	.5
	> 100000 inw	119	.5
	Geen voorkeur	228	.9
	Total	1124	4.3
Missing	System	24817	95.7
Total		25941	100.0

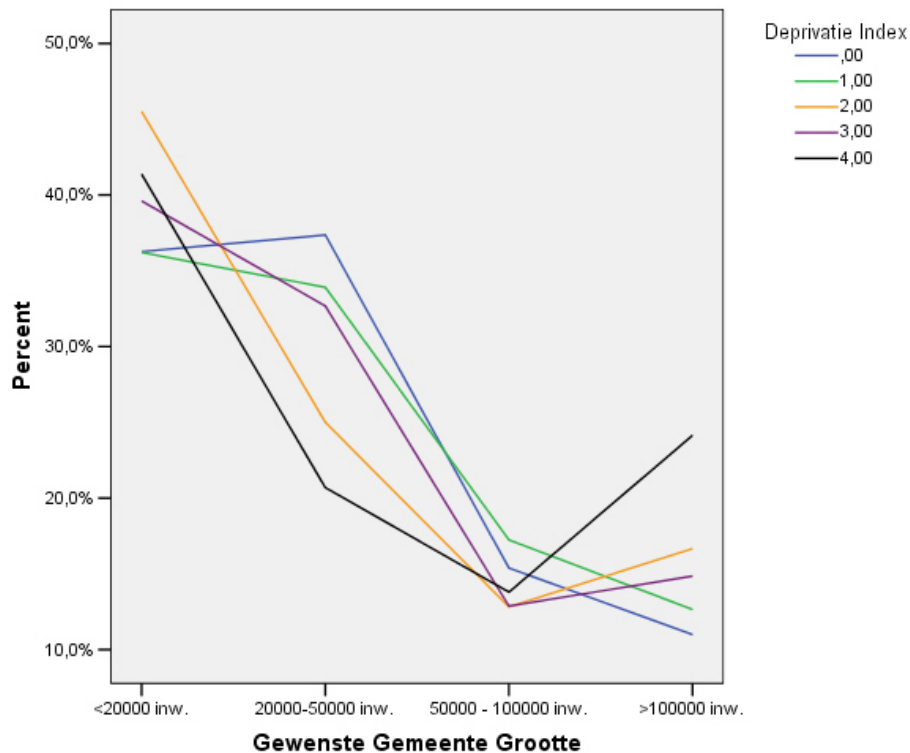
Tabel 5.5 laat zien dat er een lineair verband is tussen het aantal inwoners van de gemeente en het aantal respondenten dat wenst daar te wonen. De collectieve antipathie voor de stedelijke omgeving lijkt hierin, zij het marginaal, terug te komen. Als we dit grafisch weergeven, met daarbij de verschillende woonomgevingen genomen, dan zien we in figuur 5.1 dat dit lineaire verband ook geldt als men de huidige woonomgeving erin betreft.

Figuur 5.1 Gewenste gemeente grootte naar stedelijkheid van de woonomgeving

Het grootste percentage respondenten per type stedelijkheid van de woonomgeving, prefereert de kleinere gemeentes in Nederland. Om deze beschrijvende analyse nog betrouwbaarder te maken, zal de gewenste gemeente grootte ook uitgesplitst worden naar mate van deprivatie, zoals geoperationaliseerd is in paragraaf A7.

Figuur 5.2 Gewenste gemeente grootte naar score op de Deprivatie index.

Ook na controle voor economische, sociaal culturele en fysieke deprivatie, valt de relatieve antipathie tegen de stedelijke omgeving te zien in dit figuur. Opmerkelijk is hier wel, dat er een groot percentage senioren met de hoogste score op de deprivatie index, in de grote steden willen wonen. Ongeveer 25% van de senioren met score 4 op de deprivatie index, wil in een stad wonen met meer dan 100.000 inwoners.

5.3 Waarom hebben senioren voorkeur voor een kleine gemeente?

De voorkeuren van senioren voor de grootte van hun gewenste woonomgeving, stroken niet met de eerder onderzochte relatie tussen woonomgeving en geluk. Figuren 5.1 en 5.2 laten zien dat het grootste percentage senioren dat wil verhuizen, zichzelf het liefst zien verhuizen naar een gemeente met minder dan 20.000 inwoners. Deze voorkeur voor kleine gemeentes is opmerkelijk, als men kijkt naar de onderzoeksresultaten in paragraaf 4.2.4, waarin wordt aangetoond dat de dichtheid van de woonomgeving²⁰ geen belangrijke factor is in de verklaring van het geluk van senioren. Senioren blijken dus voorkeuren te hebben voor de grootte van de woonomgeving, terwijl dit op zich niets bij zal dragen aan het geluksoordeel dat ze aan hun leven zouden geven.

Zelfs van de senioren die in de meest stedelijke omgeving in Nederland wonen, geeft het grootste percentage aan dat ze in een gemeente met minder dan 20.000 inwoners willen wonen. Zoals in paragraaf 5.1 is gebleken zijn senioren over het algemeen niet verhuiscgenigd op de korte termijn, maar hebben ze wel een ideale woonomgeving in gedachten. In het geval van de senioren uit de zeer sterk stedelijke woonomgeving verschilt deze drastisch van de huidige woonomgeving.

²⁰ Stedelijkheid van de woonomgeving is gemeten naar de dichtheid in adressen per km²

De publieke voorkeur voor het platteland en de karakterisering van de stad als bron van malaise blijven dus toch bestaan, ondanks het feit dat het voor het geluk niet zoveel uitmaakt. De bronnen van deze misvatting kunnen gezocht worden in hardnekkige denkbeelden over de stad en de consequenties die zijn structuur heeft op de inwoners. Hoewel urbane malaise een achterhaald fenomeen zou kunnen zijn, schijnt het grote publiek er toch in te geloven.

Een mogelijke verklaring voor deze publieke afkeer van de stad, zou kunnen liggen in selectieve berichtgeving omtrent de leefsituatie in de steden. Doordat de laatste decennia de informatie- en communicatietechnologie grote stappen heeft gezet, is de informatie omtrent de leefsituatie in bepaalde gebieden gemeengoed geworden. Men hoeft tegenwoordig niet in Rotterdam te wonen, om te weten dat er ongeveer evenveel allochtonen als autochtonen wonen. Dit betekent, dat mensen buiten de stad afhankelijk zijn van de informatie van derden en dat deze informatie dus een subjectief beeld van de werkelijkheid kan geven.

De journalistiek in Nederland wekt de indruk de focus te leggen op problematiek in plaats van vooruitgang. Incidenten en problemen staan vaker in de koptekst op de voorpagina's gedrukt, dan bijvoorbeeld geslaagde wijkinitiatieven. Op deze manier wordt er een beeld gewekt bij mensen dat de stad een slecht leefbare omgeving is.

De mogelijke selectieve berichtgeving omtrent de stad, zou een oorzaak kunnen zijn van de negatieve beeldvorming. Een compleet onderzoek naar de oorzaken van het verschil tussen kennelijke- en veronderstelde leefbaarheid, gaat echter het kader van deze studie te buiten en zou eventueel in een vervolg onderzoek nader onderzocht kunnen worden.

5.4 Samenvatting

De beschrijvende analyse van deze paragraaf heeft de voorkeuren van senioren voor bepaalde woonomgevingen proberen te beschrijven.

Na deze analyse kunnen we concluderen dat ontevredenheid met de woonomgeving geen directe motivatie is om naar een andere gemeente te verhuizen. De meeste senioren willen binnen de eigen gemeente verhuizen, als ze al een verhuishens bezitten. Van de senioren die naar een andere gemeente willen verhuizen, is ontevredenheid met de woonomgeving niet de voornaamste reden en is zelfs dermate klein dat het buiten beschouwing gelaten kan worden.

Daarnaast laat deze analyse zien, dat de minder stedelijke gebieden nog steeds de voorkeur hebben van senioren. De collectieve antipathie voor de stad blijft ook bestaan na controle voor huidige woonomgeving en mate van deprivatie. De meeste senioren willen in kleine gemeentes wonen, ook al bleek uit de eerste analyse dat stedelijkheid van de woonomgeving geen relevante factor is, als men het geluk van de respondenten wil verklaren..

6. Conclusie

Nu de statistische analyse erop zit en de resultaten bekend zijn, zullen de eerder opgestelde probleemstellingen worden beantwoord en zal er een koppeling naar het theoretisch kader worden gemaakt.

6.1 Terugkoppeling naar de probleemstelling en deelvragen

In het begin van dit onderzoek is de probleemstelling opgesteld en zijn daar drie onderzoeksvragen aan gekoppeld. Om tot een logisch betoog te kunnen komen, zullen eerst de onderzoeksvragen worden beantwoord en zal daarna als hoofdconclusie de probleemstelling worden beantwoord.

Onderzoeksvraag 1: Sluiten de voorstellingen van senioren bij hun ideale woonomgeving aan op de gebleken voorwaarden voor geluk?

Zoals bij de beantwoording van onderzoeksvraag 3 zal blijken, is stedelijkheid van de gemeente geen relevante factor in de verklaring van verschillen in geluk tussen senioren. Senioren wensen een kleine gemeente, terwijl het wonen in een kleine gemeente voor hun geluk niet uitmaakt. Het antwoord op deze deelvraag is dan ook ontkennend.

Onderzoeksvraag 2: Welke voorstellingen hebben senioren bij een ideale woonomgeving?

Senioren zijn over het algemeen niet van plan te verhuizen en de senioren die wel willen verhuizen, doen dat over het algemeen niet uit ontevredenheid met de woonomgeving. Andere factoren, zoals de woning en de bereikbaarheid blijken belangrijke redenen te zijn voor verhuizing.

Gemiddeld gezien is de ideale woonomgeving voor senioren een kleine gemeente met minder dan 20.000 inwoners. De meeste senioren geven aan dat zij een kleine gemeente wensen als ze hun ideale leefomgeving zouden mogen kiezen en van deze senioren woont het grootste gedeelte in de grote steden in de Randstad.

Onderzoeksvraag 3: Is stedelijkheid van de woonomgeving een factor in de verklaring van geluk van 65-plussers?

De resultaten van de algemene analyse, zoals te zien valt in figuur 4.1, geven aan dat het geluk van senioren toeneemt, naarmate de stedelijkheid van de woonomgeving afneemt. Vooral het verschil tussen het zeer sterk stedelijke gebied en de rest van de woonomgevingen is relatief groot. Over het algemeen is men gelukkiger in de minder stedelijke omgevingen.

Het verband tussen stedelijkheid van de woonomgeving en het geluksoordeel van de respondent, valt echter weg zodra men de belangrijkste determinanten van geluk constant houdt. Er is dus geen verschil in geluksoordeel naar stedelijkheid van de woonomgeving, als men kijkt naar senioren met dezelfde scores op variabelen als gezondheid, participatie en de sociale situatie (de belangrijkste determinanten van geluk).

Senioren die hoog scoren op de deprivatie-index zijn overwegend te vinden in de zeer sterk stedelijke omgeving. Senioren die dus geen partner hebben, niet of weinig participeren, een

laag inkomen hebben en een slechte gezondheid hebben, wonen over het algemeen eerder in de zeer sterk stedelijke omgeving, dan in de rest van de woonomgevingen.

De beantwoording van de deelvragen heeft veel duidelijk gemaakt en een opsomming hiervan is het antwoord op de probleemstelling.

Probleemstelling: Is er sprake van een verschil in geluk onder senioren, als men deze onderscheidt op de stedelijkheid van hun woonomgeving?

Nee, stedelijkheid van de woonomgeving is geen significante factor in het verklaren van het geluksoordeel van senioren. De variantieanalyse wijst uit dat de factor stedelijkheid van de woonomgeving als relevante factor verdwijnt, zodra men de belangrijke determinanten van geluk bij de analyse betreft. Deze determinanten verklaren een aanzienlijk groter deel van de variantie, dan dat het al dan niet wonen in de grote stad doet.

De algemene analyse wees uit dat men over het algemeen gelukkiger is in de minder stedelijke gebieden. Door te kijken hoe de scores op de determinanten van geluk zich verspreiden over de stad en de rest van Nederland, is er geconcludeerd dat deprivatie op sociaal-, economisch- en sociaal-cultureel gebied zich concentreert in de grote steden in de Randstad. Deze concentratie kan enerzijds het gevolg zijn van een pull-effect van de stad op gedepriveerde senioren, die wellicht beter gedijen in de grote stad. Anderzijds zou het stadsleven en de structuur van de stad van invloed kunnen zijn op de mate van deprivatie van haar inwoners. De vraag of de stad nu deprivatie aantrekt, of dat de stad deprimeert valt buiten het kader van deze studie en zou wellicht in een vervolgonderzoek nader kunnen worden onderzocht.

6.2 Terugkoppeling naar de theorie

De onderzoeksresultaten wijzen uit dat stedelijkheid van de woonomgeving geen relevante factor is in de verklaring van het geluksoordeel van senioren. Deze resultaten stroken met de Amerikaanse onderzoeken uit de jaren '70 en '80, die het verband tussen stedelijkheid van de woonomgeving en het geluksoordeel weg zagen vallen tegen de determinanten van geluk. De relatie tussen stedelijkheid van de woonomgeving loopt inderdaad, zoals in paragraaf 2.1.2 opgemerkt is, via deze determinanten van geluk.

Naast de overeenkomende conclusies uit Amerikaanse onderzoeken, stroken de bevindingen uit dit onderzoek ook met het SCP rapport 'Met zorg gekozen'.²¹ De tevredenheid met de woonomgeving van senioren in het algemeen, komt ook in dit onderzoek naar voren. Maar weinig senioren willen beslist verhuizen en de ontevredenheid met de woonomgeving blijkt geen factor in de verhuishwensen. De relatie tussen stedelijkheid van de woonomgeving en het geluksoordeel van senioren, liep volgens het SCP rapport via de variabele sociale kwaliteit van de omgeving. Hoewel het niet de enige en alles beslissende determinant van geluk is, is de mate van sociale participatie wel degelijk naar voren gekomen in dit onderzoek, als belangrijke determinant van geluk. Sociaal gedepriveerde senioren blijken in alle woonomgevingen lager te scoren op het geluksoordeel.

De publieke voorkeur voor de minder stedelijke woonomgeving, zoals uiteengezet in paragraaf 2.1.1, blijft ook na toetsing in dit onderzoek overeind. In de voorstellingen van

²¹ Zie paragraaf 2.1.2

senioren over de ideale woonomgeving, geeft het grootste percentage aan het liefste in een kleine gemeente te wonen.

Senioren verwachten in de minder stedelijke woonomgeving gelukkiger te zijn, dan dat ze nu al zijn. Als we dit koppelen aan de theorie van Gilbert, dat mensen slechte voorspellers van geluk zijn, dan kan er gezegd worden dat de verwachting van senioren gelukkig te zijn in de minder stedelijke woonomgeving in ieder geval niet gebaseerd is op de feiten. Uit dit onderzoek is gebleken dat stedelijkheid van de woonomgeving niet uitmaakt voor het geluksoordeel van senioren. Dat zij wel een duidelijke voorkeur hebben voor de minder stedelijke woonomgeving, is dan een indicator van een slechte voorspelling. Deze misvatting kan verschillende oorzaken hebben, zoals in paragraaf 5.3 is gesuggereerd. De totstandkoming van deze beeldvorming over de gewenste woonomgeving, zou onderwerp van verder onderzoek kunnen zijn, om zodoende te kijken waar deze hardnekkige beelden over de malaise in de stad vandaan komen en hoe ze in stand gehouden worden.

7. Samenvatting en reflectie

7.1 Samenvatting

Met het schrijven van deze scriptie is geprobeerd de tevredenheid van senioren met hun leven op de 'oude dag' in kaart te brengen en senioren een houvast te geven in het inrichten van hun oude dag.

Om verschillende demografische redenen is de groep senioren explosief gegroeid en er zijn geen aanwijzingen dat deze groei in de nabije toekomst een halt toegeroepen wordt. Sterker nog, de kinderen van de naoorlogse geboortegolf bereiken zeer snel de pensioengerechtigde leeftijd.

De groei van deze groep senioren, alsmede de stijgende levensverwachting, vragen de aandacht voor de inrichting van de oude dag. In deze scriptie is hierbij ingezoomd op het effect van de woonomgeving op het geluk wat senioren ervaren op hun 'oude dag'. Waar kunnen senioren het maximale geluk ervaren op hun oude dag? En waar denken zij zelf dat zij dat kunnen bereiken.

In de publieke opinie, valt er een voorkeur voor het platteland te ontdekken en ook in de wetenschappelijke literatuur op dit gebied is deze voorkeur waarneembaar. Mensen worden geacht gelukkiger te zijn in de minder stedelijke omgeving, vanwege de hoge mate van sociale participatie in de minder stedelijke omgeving. De stad met haar anonimiteit en individualiteit wordt een negatieve invloed op het geluksoordeel toebedeeld.

Uit het onderzoek is duidelijk geworden dat de stedelijkheid van de woonomgeving voor senioren niet van invloed is op hun geluksoordeel. De belangrijkste determinanten van geluk, als actieve participatie en sociale situatie blijken de verschillen in geluksoordeel voornamelijk te verklaren. Het verband tussen stedelijkheid van de woonomgeving en geluk loopt dus via deze variabelen en het gemiddeld lager gelegen geluksoordeel in de stedelijke omgeving is het gevolg van het feit dat er meer gedepriveerde senioren in de stad wonen (alleenstaande senioren of senioren met een lage mate van participatie). Enerzijds zou dit kunnen komen door een pull-effect dat de stad heeft op gedepriveerde senioren. Anderzijds is het ook denkbaar dat het stadsleven op zich en de structuur van de stad van invloed zijn op de deprivatie van haar inwoners.

Dat stedelijkheid van de woonomgeving geen invloed heeft op het geluksoordeel van senioren is frappant, gezien de voorkeur voor het kleinschalige leven van senioren. Senioren denken gelukkig te zijn in minder stedelijke woonomgevingen, terwijl dit voor hun geluksoordeel weinig uitmaakt. De verklaring hiervoor is de romantisering van de minder stedelijke woonomgeving. Het is mogelijk dat senioren afgaan op deze romantische beelden bij het inbeelden van de ideale woonomgeving en zouden zich op die manier conformeren aan de theorie van Gilbert: Senioren zijn slechte voorspellers van geluk.

7.2 Reflectie

7.2.1 Beperkingen van dit onderzoek

Dit onderzoek naar het geluk van senioren in verschillende woonomgevingen, kent grofweg twee belangrijke beperkingen.

Ten eerste zijn de verbanden in de data gebaseerd op een momentopname. Doordat de data niet over een bepaalde periode vergaard is, maar de situatie in een bepaald moment weergeeft, zijn correlaties niet per definitie causaliteiten. Dit valt te vergelijken met de situatie waarin men de gemiddelde snelheid van een racewagen wil meten, maar enkel een snapshot heeft van een bepaald moment in de race, men heeft geen ijkpunten om iets te zeggen over het verloop van de snelheid. Dit zogenaamde cross-sectionele onderzoek kent dus een inherent probleem. Een longitudinaal onderzoek op dit gebied zou meer kunnen zeggen over causaliteiten in de dataset.

Ten tweede ontbreken er belangrijke interveniërende variabelen in de dataset, die van invloed zijn op het geluksoordeel van senioren. Het Periodiek Onderzoek Leef Situatie en het Woning Behoeft Onderzoek, hebben in hun vragenlijst geen vragen gesteld die bijvoorbeeld iets over de persoonlijkheid van de respondent zeggen. Naast persoonlijkheid ontbreken ook belangrijke variabelen als de levensstijl en het waardepatroon van de respondenten. Inclusie van deze variabelen zou een completer beeld schetsen van het geluksoordeel en hoe dit tot stand komt.

7.2.2 Suggesties voor nader onderzoek

De beperkingen van dit onderzoek, zoals hierboven opgesomd zijn, herbergen een aantal aanbevelingen voor verder onderzoek op dit gebied.

Ten eerste zou een longitudinaal onderzoek op dit gebied, waar het geluksoordeel van senioren over een bepaalde periode bekeken wordt, een completer beeld schetsen van de causale relaties in dit onderzoeksveld.

Ten tweede zou bij een dergelijk longitudinaal onderzoek een completer beeld van het causale model geschetst kunnen worden door de ontbrekende determinanten van geluk²² te betrekken in het conceptuele model.

Naast een advies over een verbetering van dit onderzoek, zijn er ook nog onderzoeksgebieden aan het licht gekomen in deze studie, die een suggestie verdienen voor verder onderzoek.

De beweegredenen van senioren voor bepaalde woonvoorkeuren, is een dergelijk onderzoeksgebied wat nader bestudeerd kan worden. Uit dit onderzoek is gebleken dat stedelijkheid van de woonomgeving niet uitmaakt voor het geluk op de oude dag. De vraag die rijst is waarom senioren dan nog steeds liever in kleine gemeenschappen wonen. Hoe deze woonvoorkeuren tot stand komen zou kunnen verduidelijken hoe deze misvatting tot stand komt.

²² Bijvoorbeeld persoonlijkheid en levensstijl

8. Literatuurlijst en Bronvermelding

- Donnenwerth, G. B., Guy, R. F., & Norvell, M. J. (1980) '*Life satisfaction among older persons: rural-urban and racial comparisons*'. In: *Social Science Quarterly*, 59(3), 579-583
- Dijk, B. van (2007). '*Stedelijkheid en kwaliteit van leven*'. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Edwards, J. & Klemmack, D. (1973) '*Correlates of life satisfaction: A re-examination*'. In: *Journal of Gerontology*, 1973, 28, 487-502.
- Fisher, C. (1973). '*Urbane malaise*'. In: *Social Forces*, 52(2), 221-235
- Gilbert, D. (2006) '*Stumbling on Happiness*' Vintage Books: New York
- Hynson, L.M. (1975) '*Rural-Urban Differences in Satisfaction among the Elderly*'
- Knol, F. & Dugteren, F. van (2001) '*Ruime kavel of compacte stad? Een analyse van het vestigingsgedrag van huishoudens*' SCP: Den Haag
- Kullberg, J. & Ras, M. (2004) '*Met zorg gekozen? Woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen en mensen met lichamelijke beperkingen*' SCP publicatie in opdracht van VROM
- Lawton *et al.* (1975) '*Housing characteristics and the well-being of elderly tenants in federally assisted housing*'. In: *Journal of Gerontology*, 30, 696-700
- Lee, G.R. & Lassey, M.L. (1980) '*Rural-Urban Differences among the Elderly: Economic, Social and Subjective Factors*'. In: *Journal of Social Issues*, 36(2), 62-74.
- Maddox, H. (1982) '*Happiness, Lifestyle and Environment*'. Dalesfond: Australia.
- Maryanski, A. & Turner, J.H. (1992) '*Human nature and the evolution of society*'. Stanford University Press: California, USA.
- Sauer, W. J. (1976) '*Rural-Urban Differences in Satisfaction among the Elderly: A Reconsideration*'
- Tönnies, F. (1887) '*Gemeinschaft und Gesellschaft*'. Leipzig.
- Veenhoven, R. (1994) '*How satisfying is rural life? Fact and Value*'. In: Cecora, J. 'Changing values and attitudes in family households, implications for institutional transition in East and West'. FAA report, 296, 41-51. Bonn.
- Veenhoven, R. (1996) '*Leefbaarheid van landen*' Oratie Universiteit Utrecht
AWSB Research Papers 96-02 Onderzoeksschool 'Arbeid, Welzijn en Sociaal-Economisch Beleid', Utrecht (57 p)
- Veenhoven, R. (1998) '*Vergelijken van geluk in landen*' In: *Sociale Wetenschappen*, 41, 58-84

- Veenhoven, R. (1999) '*Op zoek naar de menselijke maat*'. In: *Rekenschap*, 46, 83-95
- Veenhoven, R. (2000a) '*Leefbaarheid: Betekenissen en meetmethoden*'. Rapport voor ministerie WvZ
- Veenhoven, R. (2000b) '*Leuk-levenskunst*'. In: *Tijdschrift voor Humanistiek*, 1(2), 13-19
- Veenhoven, R. (2006) '*How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories*' Erasmus Universiteit Rotterdam
- Wilson, E.O. (1984) '*Biophilia*'. Harvard University Press.
- Wirth, L. (1938) '*Urbanism as a way of life*' in: *American Journal of Sociology* 44, 1-24

Bijlage A Operationalisering variabelen

In deze bijlage zullen de variabelen worden geoperationaliseerd, die in dit onderzoek gebruikt zijn. Deze operationalisering zal verklaren wat er onder het betreffende concept wordt verstaan en hoe het wordt gemeten. De betrouwbaarheid en validiteit van de verschillende variabelen zullen in dit hoofdstuk aan bod komen.

A1: Geluk

Het Periodiek Onderzoek naar de Leefsituatie kent twee vragen die de geluksbeleving van de respondenten trachten te meten:

- 1) In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens?
- 2) In welke mate bent u tevreden met het leven dat u leidt?

Deze twee vragen zijn ondergebracht in twee variabelen, te weten **geluk** en **tevredenheidmetleven** in het POLS basis bestand in alle drie de jaargangen betreffende deze scriptie.

Voor beide variabelen geldt dat zij op een 5 puntsschaal zijn beantwoord, zoals tabel A1 aangeeft:

Tabel A1: Scores op **geluk en **tevredenheidmetleven****

Geluk	Score	Tevredenheidmetleven	Score
Erg Gelukkig	1	Buitengewoon Tevreden	1
Gelukkig	2	Zeer Tevreden	2
Niet Gelukkig en Niet Ongelukkig	3	Tevreden	3
Niet zo Gelukkig	4	Tamelijk Tevreden	4
Ongelukkig	5	Niet zo Tevreden	5
Weet niet / Weigert		Weet niet / Weigert	

Om de betrouwbaarheid van de analyse te vergroten, volg ik het voorbeeld van B. van Dijk (2007) in het samenvoegen van deze twee variabelen tot één variabele: **geluksoordeel**. Hoewel de benaming van de variabele verschilt aan die van B. van Dijk, zal de berekening van de variabele overeenkomen met de variabele ‘welbevinden’ uit zijn afstudeeronderzoek²³.

²³ Zie paragraaf 1.5

Terugkomend op de verhoging van de betrouwbaarheid van de analyse, kan gezegd worden dat tevredenheid en geluk twee verschillende verschijnselen zijn, maar beiden het welzijn van de respondent meten. Door deze twee variabelen samen te voegen, krijgen we de meest gelukkige en tevreden mensen bovenaan en de meest ongelukkige en ontevreden mensen onderaan het spectrum.

Voordat de variabele **geluksoordeel** is gecreëerd, zijn eerst de variabelen **geluk** en **tevredenheidmetleven** omgedraaid naar waardes. Waar eerst de hoogste score aangaf dat men ongelukkig was, geeft nu de hoogste score aan dat men zeer gelukkig is. Op deze manier meet men de mate van geluk en niet de mate ongeluk (of malaise).

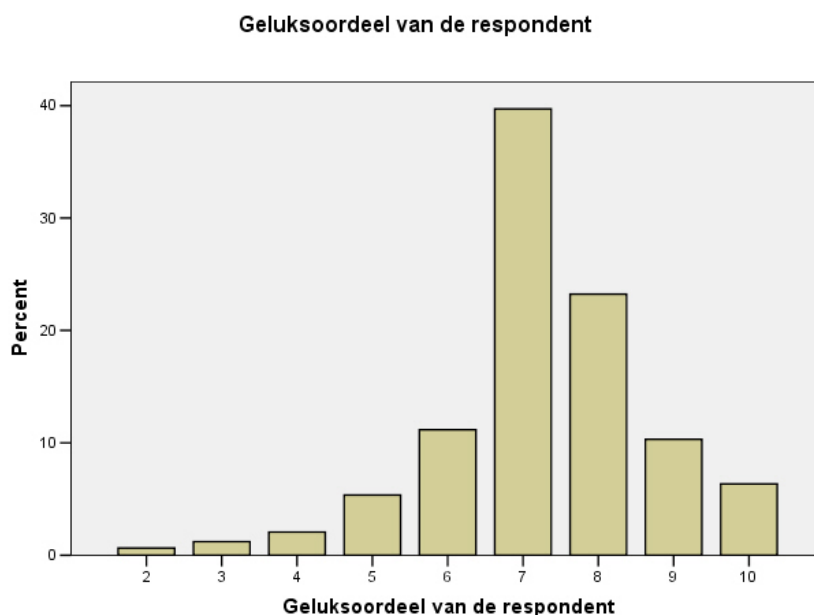
Zoals uit tabel A2 af te leiden valt is 2 de laagst mogelijke score voor geluk (1+1), en 10 (5+5) de hoogst mogelijke score voor geluk. De volgende formule kan er gegeven worden voor Geluk1:

Geluksoordeel van de respondent = $12 - (\text{score op geluk} + \text{score op tevredenheidmetleven})$

Tabel A2 Freq. verdeling Geluksoordeel van de respondenten van 65 jaar en ouder

		Frequency	Percent
Valid	2	165	.6
	3	313	1.2
	4	533	2.1
	5	1389	5.4
	6	2895	11.2
	7	10302	39.7
	8	6025	23.2
	9	2675	10.3
	10	1644	6.3
	Totaal	25941	100.0

Figuur A1 Grafiek Frequentieverdeling Geluksoordeel

Zoals in paragraaf A2 al aangegeven is, zijn er twee werkbestanden gecreëerd voor deze scriptie, te weten **pols9800wboAL.sav** en **pols9800wboSR.sav**. De voorgaande figuren zijn gehaald uit het bestand **pols9800wboSR.sav** in verband met de afbakening van de senioren in dat bestand. De creatie van variabele **geluksoordeel** is voor beide bestanden uitgevoerd. Voor een verdere verantwoording van de variabele leeftijd, verwijst ik naar paragraaf A3

A2: Stedelijkheid van de woonomgeving

Stedelijkheid van de woonomgeving is een variabele die is opgenomen in het POLS basisbestand. De gemeentes waarin de respondenten woonachtig zijn, zijn genomen als uitgangspunt van deze variabele en de dichtheid van de bevolking in die gemeentes bepaalt hoe men scoort op de variabele **stedelijkheidgemeente**.

Naast de Stedelijkheid van de woonomgeving heeft het CBS ook een indeling gemaakt naar het deel van Nederland van waaruit de respondenten afkomstig zijn. De volgende tabellen geven de waardes voor de twee variabelen die van toepassing zijn voor de mate van Stedelijkheid:

Tabel A3 Landsdeel (landsdeling)

Score	Waarde
1	Noord Holland, Zuid Holland en Utrecht
2	Rest van Nederland

Tabel A4 Stedelijkheid van de Gemeente (stedelijkheidgemeente)

Score	Waarde	CBS dichtheidsdefinitie (adressen per km ²)
1	Zeer Sterk	>2500
2	Sterk	1500 – 2500
3	Matig	1000 – 1500
4	Weinig	500 – 1000
5	Niet	<500

Deze categorieën zijn door het CBS ingedeeld en hebben daar hun eigen statistische verantwoording voor afgelegd. De deling van het aantal adressen door het aantal vierkante kilometers oppervlakte van de gemeente en de daaruit voortvloeiende bevolkingsdichtheid van die gemeente is betrouwbaar genoeg voor deze scriptie.

Wat betreft de validiteit van deze twee variabelen voor dit onderzoek, kunnen er een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Aan de hand van tabel A5 zal ik proberen uit te leggen, waar het probleem met de validiteit ligt:

Tabel A5: Regionale deling en Stedelijkheid van de gemeente

		Stedelijkheid gemeenten					Totaal
		Zeer sterk	Sterk	Matig	Weinig	Niet	Zeer sterk
Regionale deling	Noord, Zuid-holland en Utrecht	4501	2495	1740	1462	594	10792
	rest van Nederland	186	2778	3714	4026	4445	15149
Totaal		4687	5273	5454	5488	5039	25941

Zoals af te leiden valt uit tabel A5, zijn er ook buiten de Randstad (Noord- en Zuid Holland en Utrecht) zeer sterk stedelijke gemeentes waar te nemen. Deze gemeentes, zoals Maastricht of Groningen, kunnen moeilijk gelijk gezet worden aan bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam, als men de invloed van het stadsleven op de geluksbeleving wilt meten. De anonimiteit en

massacultuur in Rotterdam wordt dan gelijkgesteld aan dat van Groningen, waar een aanzienlijk groot deel van de populatie uit studenten bestaat. Hetzelfde geldt ongeveer voor de niet-stedelijke gemeenten in de Randstad die minder geïsoleerd van de buitenwereld zijn dan hun ‘categoriale zusters’ in de rest van Nederland. Zo zal een dorp in de omgeving Rotterdam proportioneel worden beïnvloed door de stad, als men spreekt over anonimiteit en vervreemding. Dit in tegenstelling tot een dorpje met hetzelfde aantal adressen per vierkante kilometer in bijvoorbeeld Friesland, waar zij geïsoleerd ligt van een stad en dus ook die invloed niet heeft.

Om diverse redenen, zoals in paragraaf 1.3 besproken is, volgt dit onderzoek de operationalisering van enkele variabelen uit het afstudeeronderzoek van B. van Dijk. Ook bij deze variabele wordt de keuze van B. van Dijk opgevolgd, door het volgende te doen:

- 1) Het verwijderen van de categorieën Zeer sterk stedelijk en Sterk stedelijk in de rest van Nederland (bijv. Groningen)
- 2) Het verwijderen van de categorieën Weinig stedelijk en Niet stedelijk in de Randstad
- 3) Het samenvoegen van de categorie Matig stedelijk in beide landsdelen.

De verwijderde categorieën worden als missing value in de nieuwe variabele **stedelijkheidvandegemeente** verwerkt. De categorieën die voor de analyse gebruikt gaan worden komen naar voren in tabel A6:

Tabel A6: Stedelijkheid van de gemeente na correctie

		Frequency	Percent
Valid	Zeer sterk stedelijk	4501	17.4
	Sterk stedelijk	2495	9.6
	Matig stedelijk	5454	21.0
	Weinig stedelijk	4026	15.5
	Niet stedelijk	4445	17.1
	Total	20921	80.6
Missing	System	5020	19.4
Total		25941	100.0

Om praktische redenen zal er naast **stedelijkheidvandegemeente** ook de variabele **stedelijkheid** gecreëerd worden. Deze variabele zal een dichotome variabele worden, die de grote steden in de Randstad zal onderscheiden van de rest van Nederland. Om te kunnen kijken wat het effect is van het wonen in de grote stad, zal de ‘zeer sterk stedelijke woonomgeving’ uit de voorgaande variabele, afgezet worden tegen de rest van de woonomgevingen. De reden hiervoor is de verwachting dat de verschillen tussen ‘sterk stedelijk’ en ‘niet stedelijk’ niet heel groot zullen zijn.

Deze variabele komt dus als volgt tot stand:

- 1) Het coderen van ‘zeer sterk stedelijk’ uit de variabele **stedelijkheidgemeente** als waarde 1
- 2) Het coderen van de overige categorieën als waarde 0

Na deze twee stappen geeft de nieuwe variabele **stedelijkheid** de volgende frequentieverdeling:

Tabel A7: Frequentieverdeling Stedelijkheid

		Frequency	Percent
Valid	Rest van Nederland	16420	63.3
	Grote stad	4501	17.4
	Total	20921	80.6
Missing	System	5020	19.4
Totaal		25941	100.0

Hoewel de concepten ‘stedelijkheid’ en ‘stad’ twee verschillende concepten zijn, lopen deze in deze scriptie door elkaar heen. Na de uitsplitsing van levensgeluk naar stedelijkheid van de gemeente, zoals in figuur 4.1 geïllustreerd is, is gebleken dat het grootste verschil ligt tussen de zeer sterk stedelijke omgeving en de rest van de woonomgevingen. Op basis van deze resultaten is het onderzoek toegespitst op deze dichotomie. Dat heeft als consequentie dat het begrip stedelijkheid van de woonomgeving wordt getransformeerd naar ‘grote steden in de randstad en de rest van Nederland’. Met het concept ‘stad’ wordt in deze scriptie dus de ‘zeer sterk stedelijke woonomgeving’ bedoeld. Met andere woorden is de stad de woonomgeving met de hoogste dichtheid aan adressen per vierkante kilometer.

A3: Senior

De variabele Senior betreft in dit geval de afbakening van de doelgroep. Om te kunnen kijken waar oudere mensen het meest gelukkig leven, moet er duidelijkheid bestaan over wat er in dit onderzoek onder 'ouderen' verstaan wordt.

De doelgroep senioren bevat in dit onderzoek alle respondenten van 65 jaar en ouder. Er is gekozen voor deze definitie omdat op de leeftijd van 65 officieel de pensionering aanbreekt. Dat betekent dat vanaf deze leeftijd ongeveer 99 % van de Nederlandse bevolking niet meer actief is op de arbeidsmarkt, zoals tabel A8 laat zien.

Tabel A8: Leeftijd en Werk

	Werkzaam of niet		Totaal Niet werkzaam	
	Niet werkzaam	Werkzaam		
Leeftijd respondent- datum interview	65	1714	126	1840
	66	1649	114	1763
	67	1743	91	1834
	68	1732	88	1820
	69	1606	80	1686
	70	1531	54	1585
	71	1505	52	1557
	72	1454	41	1495
	73	1365	36	1401
	74	1303	30	1333
	75	1284	25	1309
	76	1187	17	1204
	77	1104	10	1114
	78	1059	7	1066
	79	771	7	778
	80	700	9	709
	81	656	4	660
	82	564	7	571
	83	487	1	488
	84	378	5	383
	85 of ouder	1336	9	1345
Totaal		25128	813	25941

Door de grens bij 65 jaar en ouder neer te zetten, bakent men niet alleen de senioren af volgens de definitie van het CBS, maar pakt men gelijk een groep die bijna geheel uit gepensioneerden c.q. niet-werkenden bestaat. De inactiviteit op de arbeidsmarkt brengt veel vrije tijd met zich mee en, zoals in het theoretische kader al werd verondersteld, zou dit tot een voorkeur in stedelijkheid van de woonomgeving kunnen leiden. Om deze redenen zijn senioren in dit onderzoek afgebakend bij de leeftijd van 65 jaar.

In het databestand POLS is in de basisvragenlijst gevraagd naar de leeftijd van de respondenten op de datum van het interview. Door alleen de cases te selecteren waarin deze variabele voldoet aan waarde 65 of hoger (≥ 65), kan zo de doelgroep worden gefilterd uit de 153286 respondenten van het bestand **pols9800wboAL.sav**. Door deze actie is het bestand **pols9800wboSR.sav** ontstaan en is het aantal respondenten gedaald naar 25941.

A4 Inkomen

De variabele inkomen in deze studie zal bestaan uit het besteedbare inkomen, zoals gecoördineerd door het CBS. Door naar het besteedbare inkomen te kijken, kunnen we kijken naar dat aspect wat geld gelukkig zou maken, het vrij te besteden gedeelte.

Het besteedbaar inkomen per jaar is als variabele opgenomen in de inkomensschil van het POLS-databestand. Als uitgangspunt wordt het besteedbare inkomen van het huishouden, waar de respondent zich in bevindt, genomen. Gezien de datum van de CBS-onderzoeken, staan de bedragen nog in guldens vermeld. Het CBS hanteert de volgende formule voor het omzetten van guldens naar euro's:

$$\text{Bedrag Euro} = \text{Bedrag Gulden} / 2.20371$$

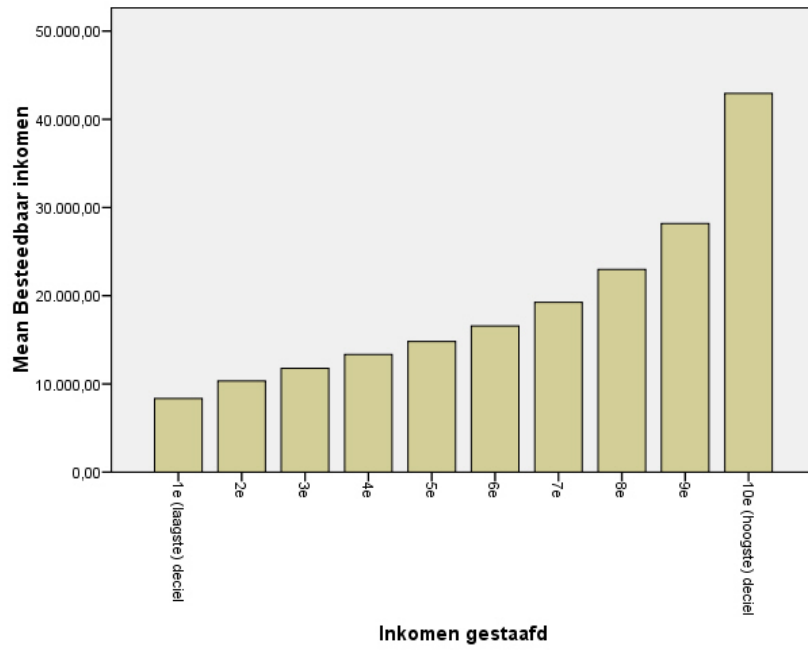
In verband met monetaire afspraken is dit de gangbare formule in de wetenschap.

Na het omzetten van de inkomens naar euro's, worden de inkomens onderverdeeld in tien gelijke delen, ook wel decielen genoemd. Er is voor decielen gekozen, omdat het CBS in eerdere jaargangen het inkomen ook in decielen heeft ingedeeld en dat het inkomen op deze manier vergelijkbaar blijft met eerdere onderzoeken o.b.v. deze data. Voor het opdelen in decielen kent SPSS de module Visual Bander en deze methode is dan ook gebruikt om de respondenten gelijk te verdelen in tien stukken met als resultaat variabele **inkomen**. SPSS geeft de volgende verdeling:

Tabel A9: Inkomensdecielen

Deciel	Van (euro per jaar)	t/m (euro per jaar)
1 ^e	0	9519,86
2 ^e	9519,87	11057,72
3 ^e	11057,73	12540,22
4 ^e	12540,23	14073,54
5 ^e	15587,36	15587,35
6 ^e	15587,36	17765,04
7 ^e	17765,05	20947,86
8 ^e	20947,87	25204,77
9 ^e	25204,78	31570,40
10 ^e	31570,41	En hoger

Figuur A2: Gemiddeld inkomen per inkomensdeciaal

A5 Sociale situatie

De sociale situatie van de respondent wordt in dit onderzoek door verschillende variabelen gemeten. De variabele **alleenstaand** is de variabele die betrokken is in de meervoudige variantieanalyse en geeft aan of men alleenstaand is of dat men een partner heeft.

De variabele **alleenstaand** is een dummyvariabele, die ontstaan is uit de variabele **samenstellinghuishouden**, waarvan tabel A11 de frequentieverdeling aangeeft:

Tabel A11: Samenstelling van het huishouden van respondenten 65 jaar en ouder

	Frequency	Percent
Valid alleenstaand	9072	35.0
paar:echtpaar/vaste partners	15141	58.4
paar met kind	803	3.1
paar met 2 kinderen	111	.4
paar met 3 kinderen	19	.1
paar met 4 of meer kinderen	8	.0
1 ouder met 1 kind	425	1.6
1 ouder met 2 kinderen	40	.2
1 ouder met 3 of meer kinderen	3	.0
overig/onbekend	319	1.2
Total	25941	100.0

Zoals verwacht laat tabel A11 zien, dat de meeste senioren geen kinderen meer thuis hebben wonen en dat de meeste senioren een partner hebben, waarmee zij een huishouden delen. Om uit deze variabele de alleenstaanden, dan wel de senioren met een partnerschap te filteren, zijn de groengekleurde categorieën samengevoegd tot de kwalificatie alleenstaand en de blauwgekleurde categorieën zijn samengevoegd tot de kwalificatie partnerschap. Dit geeft de volgende frequentieverdeling voor de variabele **alleenstaand**:

Tabel A12: Frequentieverdeling van Alleenstaande, dan wel Partnerschap

	Frequency	Percent
Valid Alleenstaand	9540	36.8
Partnerschap	16082	62.0
Total	25622	98.8
Missing System	319	1.2
Total	25941	100.0

Theoretisch gezien zijn er ook senioren met een partner, die niet bij elkaar wonen. Deze vorm van partnerschap is buiten beschouwing gebleven, ten eerste omdat daar niet direct naar gevraagd is aan de respondenten en ten tweede omdat deze partnerschappen eerder onder sociale contacten (speciaal sociaal contact) vallen, dan onder duurzaam partnerschap in de vorm van het delen van een huishouden.

A6 Participatie

In de literatuur over het onderwerp geluk, wordt de actieve participatie van senioren als een belangrijke factor van geluk gezien. Met participatie wordt de actieve deelname van senioren aan activiteiten bedoeld, zoals lid zijn van een vereniging of het regelmatig bezoeken van de kerk. In dit onderzoek wordt participatie als algemene variabele opgenomen, maar kan onderscheiden worden op culturele participatie en sociale participatie. In het POLS basisbestand zijn enkele vragen opgenomen die een indicatie geven van de mate van participatie van de respondent:

- Bezoekt u wel eens een museum?
- Volgt u een opleiding of cursus?
- Gaat u wel eens op vakantie?
- Hoeveel contacten heeft u met familieleden in de week?
- Hoeveel contacten heeft u met vrienden/kennissen in de week?
- Bezoekt u wel eens een vereniging?
- Doet u aan sport?
- Bezoekt u wel eens een café?
- Bezoekt u wel eens een kerk of moskee?
- Werkt u?

Al deze vragen hierboven, zijn indicaties van de activiteit van de respondent in het dagelijkse leven. Voor senioren, waarvan het leeuwendeel niet meer op de arbeidsmarkt actief is, is deze categorie zeer relevant. Hoewel de eerste drie vragen eerder culturele participatie meten en de overige zeven vragen meer de sociale participatie meten, zal dit onderscheid voor deze studie niet heel relevant zijn. Het gaat immers om de algemene participatie van senioren.

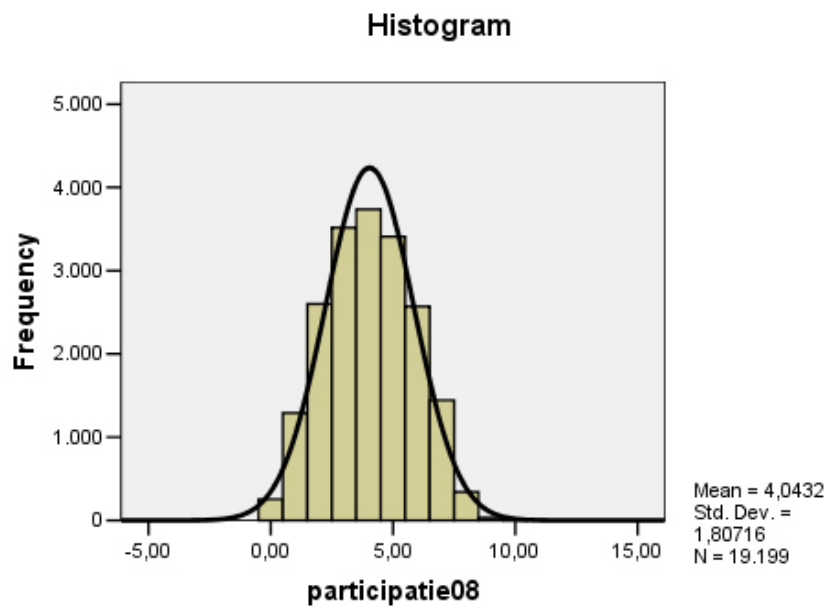
De variabelen die gekoppeld zijn aan bovenstaande vragen, worden eerst als dummyvariabele geconstrueerd, d.w.z. dat ze gehercodeerd worden tot het wel of niet hebben van het criterium. Zo wordt de vraag ‘werkt u?’ omgevormd tot 0 = nee en 1 = ja.

De scores van de respondenten op de dummyvariabelen worden opgeteld en op die manier komt er een nieuwe variabele die de score van participatie weergeeft: **socialeparticipatie**

Tabel A13: Frequentieverdeling participatie

		Frequency	Percent
Valid	0	255	1.0
	1	1290	5.0
	2	2600	10.0
	3	3517	13.6
	4	3736	14.4
	5	3409	13.1
	6	2570	9.9
	7	1443	5.6
	8	341	1.3
	9	34	.1
	10	4	.0
	Total	19199	74.0
Missing	System	6742	26.0
Total		25941	100.0

Figuur A4: Frequentieverdeling participatie senioren

Tabel A13 en figuur A4 geven voor de variabele **socialeparticipatie** de frequentieverdeling weer.

De metrische variabele **socialeparticipatie**, die ontstaan is uit de voorafgaande optelsom, is geschikt voor de variantieanalyse. Voor de beschrijvende analyse is deze variabele in 4 gelijkmatige stukken verdeeld om zo te kunnen kijken of er relatieve verschillen bestaan binnen de participatieselectie als men de variabele koppelt aan geluksoordeel en de stedelijkheid van de omgeving. Voor deze actie is de variabele **participatiekwartielen** geconstrueerd d.m.v. het Visual Bander proces.

A7 Deprivatie index

De mate van deprivatie van een mens is een concept met vele gezichten. Zo kan men economisch gedepriveerd zijn, doordat men een laag inkomen heeft, of misschien wel sociaal gedepriveerd, omdat men weinig contact heeft met familie en vrienden. In het kader van dit onderzoek is het van belang om te kijken waar deprivatie zich concentreert en of dit gebruikt kan worden in de verklaring van de resultaten uit de analyse.

In de vorige paragrafen zijn enkele belangrijke determinanten van geluk geoperationaliseerd. Van inkomen, participatie en partnerschap wordt verwacht dat ze een grote invloed zullen hebben op het geluksoordeel van de senior. Deze determinanten behelzen grofweg drie dimensies van deprivatie:

Sociaal-culturele deprivatie: Een lage mate van sociaal-culturele participatie van de senior.

Economische deprivatie: Het hebben van een laag inkomen.

Sociale deprivatie: Het ontbreken van een partner

Deze drie dimensies worden samengevoegd in het concept deprivatie. Deprivatie zal in dit onderzoek een metrische variabele worden, die de som is van de scores op de volgende variabelen:

Alleenstaand: Het wel of niet hebben van een partner (zie paragraaf A5)

Inkomen: Inkomensdecielen (zie paragraaf A4)

Socialeparticipatie: De mate van actieve participatie (zie paragraaf A6)

Deze variabelen zijn voor de constructie van de deprivatie index aangepast, zodat er een dichotome ‘dummy’ variabele tot stand is gekomen.

Verandering voor constructie deprivatie index:

Alleenstaand: Was al een dichotome variabele (Alleenstaand = 0, Partner = 1). Deze is omgedraaid omdat alleenstaand deprivatie indiceert. Dus: Partner = 0, Alleenstaand = 1.

Inkomen: De decielen die de inkomensverdeling onder senioren weergaven, zijn voor de deprivatie-index omgevormd tot dichotome variabele. De scheiding tussen 0 en 1 is in deze het gemiddelde inkomen van senioren. Omdat er sprake is van 10 decielen van gelijk aantal respondenten, is altijd 5,5 het gemiddelde. De scheiding ligt dus tussen 5 en 6. De decielen 1 t/m 5 worden omgevormd tot ‘beneden gemiddeld inkomen’ en de decielen 6 t/m 10 worden omgevormd tot ‘boven gemiddeld inkomen’. Dit geeft de volgende frequentieverdeling:

Tabel A14: Frequentieverdeling Inkomensdummy

		Frequency	Percent
Valid	Boven gemiddeld inkomen	12962	50.0
	Beneden gemiddeld inkomen	12964	50.0
	Total	25926	99.9
Missing	System	15	.1
Total		25941	100.0

Het hebben van een beneden gemiddeld inkomen kent de score 1 op de som van de deprivatie index, het hebben van een boven gemiddeld inkomen kent de score 0 op de som van de deprivatie index.

Socialeparticipatie: Deze variabele is een index op zichzelf en geeft de mate van actieve participatie van de respondent weer. Om deze variabele dichotoom te maken, is er voor gekozen om de grens bij het gemiddelde te trekken en zo twee groepen te creëren:

1 = Beneden gemiddelde participatie

0 = Boven gemiddelde participatie.

Tabel A15: Statistieken Participatie

N	Valid	19199
	Missing	6742
Mean		4.0432
Median		4.0000
Mode		4.00
Sum		77625.00

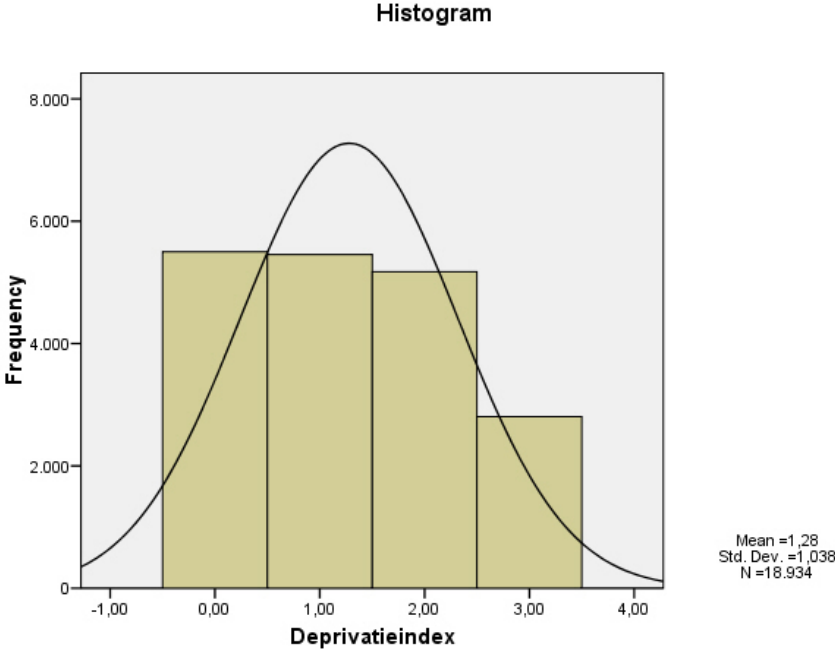
Zowel het gemiddelde, als de mediaan en de modus liggen op 4. Om echt een beneden gemiddelde participatie te kunnen betrekken in de deprivatie index, is er besloten om de scores 0 t/m 3 samen te voegen als ‘beneden gemiddelde participatie’. De rest is gemiddeld en daarboven en zal de score 0 krijgen.

Tabel A16: Frequentieverdeling participatiedummy

		Frequency	Percent
Valid	Boven gemiddelde participatie	11537	44.5
	Beneden gemiddelde participatie	7662	29.5
	Total	19199	74.0
Missing	System	6742	26.0
Total		25941	100.0

Nu de drie dummy variabelen gecreëerd zijn, resulteert de som van de scores op deze dummyvariabelen in de score op de deprivatie-index (**deprivatieindex**). Figuur A5 geeft ten slotte de frequentieverdeling voor de deprivatie-index:

Figuur A5: Histogram Deprivatie-index:

Bijlage B output variantieanalyse

Bivariate variantieanalyse:

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Geluksoordeel van de respondent

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	122.333 ^a	1	122.333	61.413	.000	.003
Intercept	734093.595	1	734093.595	368528.1	.000	.946
Stedelijkheid	122.333	1	122.333	61.413	.000	.003
Error	41669.836	20919	1.992			
Total	1144699.000	20921				
Corrected Total	41792.169	20920				

a. R Squared = .003 (Adjusted R Squared = .003)

Inkomen toegevoegd:

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Geluksoordeel van de respondent

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	1677.527 ^a	2	838.764	437.300	.000	.040
Intercept	191211.667	1	191211.667	99690.530	.000	.827
Inkomengestaafd	1553.374	1	1553.374	809.870	.000	.037
Stedelijkheid	55.947	1	55.947	29.169	.000	.001
Error	40096.887	20905	1.918			
Total	1143958.000	20908				
Corrected Total	41774.414	20907				

a. R Squared = .040 (Adjusted R Squared = .040)

Sociale situatie toegevoegd:

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Geluksoordeel van de respondent

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	2505.012 ^a	3	835.004	445.067	.000	.061
Intercept	181988.184	1	181988.184	97001.793	.000	.824
Inkomengestaafd	287.530	1	287.530	153.257	.000	.007
Socialesituatie	837.253	1	837.253	446.265	.000	.021
Stedelijkheid	28.429	1	28.429	15.153	.000	.001
Error	38760.891	20660	1.876			
Total	1131089.000	20664				
Corrected Total	41265.902	20663				

a. R Squared = .061 (Adjusted R Squared = .061)

Participatie toegevoegd:

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Geluksoordeel van de respondent

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	2635.631 ^a	4	658.908	388.024	.000	.092
Intercept	71360.367	1	71360.367	42023.409	.000	.734
Inkomengestaafd	24.685	1	24.685	14.537	.000	.001
Socialesituatie	646.946	1	646.946	380.980	.000	.024
Participatieindex	1033.857	1	1033.857	608.828	.000	.038
Stedelijkheid	1.316	1	1.316	.775	.379	.000
Error	25863.912	15231	1.698			
Total	83808.000	15236				
Corrected Total	28499.543	15235				

a. R Squared = .092 (Adjusted R Squared = .092)